

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITAS SCIENTIARUM SZEGEDIENSIS
MÉRNÖKI KAR

***A magyarországi gyógynövénytermesztés visszaesésének és
fellendítési lehetőségeinek vizsgálata a rendszerváltástól
napjainkig***

TDK dolgozat

Derecskei Szilvia Kinga

*III. évfolyamos gazdasági és vidékfejlesztési agrármérnök (BSc)
hallgató*

Témavezető:

Dr. Lendvai Edina

főiskolai docens

Szeged

2014.

Tartalomjegyzék

1. BEVEZETÉS.....	3
1.1. A fejezetek tartalmi elemei.....	4
2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS	5
2.1. A dolgozat szempontjából fontosabb fogalmak ismertetése	5
2.2. Magyarország gyógynövényhelyzete – történeti áttekintés.....	5
2.3. Szabályozási háttér	9
2.4. A magyarországi termékszabályozás	12
3. ANYAG ÉS MÓDSZER.....	13
4. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELESLÉSÜK.....	15
4.1. Szekunder kutatási adatok elemzése	15
4.1.1. A gyógynövények gyűjtése	15
4.1.2. Gyógynövénytermesztés.....	20
4.1.3. Magyarországon termesztett főbb gyógynövényfajok.....	22
4.1.4. A növénytermesztés üzemi formái.....	23
4.1.5. A termesztési terület csökkenésének feltérképezése	25
4.1.6. Gyógynövény feldolgozás, felhasználás	27
4.1.7. A gyógynövények értékesítése, értékesítési csatornák	29
4.1.8. Gyógynövény ágazat irányai	31
4.2. A primer kutatási adatok elemzése.....	33
5. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK	38
5.1. Hipotézisek vizsgálata	40
5.2. SWOT analízis készítése	40
5.3. Javaslattevés a problémák megoldására	43
6. ÖSSZEFOGLALÁS	45
Irodalomjegyzék	47
Mellékletek.....	49

1. BEVEZETÉS

Dolgozatomban a magyarországi gyógynövényágazatnak a helyzetét, a visszaesés okait és fellendítési lehetőségeit szeretném megvizsgálni, egészen az 1990-es évektől napjainkig terjedően. Témaválasztásom indoklásaként elmondhatom, hogy az *Agrárgazdaságtan és politika* című tantárgy keretében említőlegesen tanulmányaink részét képezte, így érdeklődésemet felkeltette, és szerettem volna személyesen utánajárni, hogy mi vezetett odáig, hogy Magyarország (az egykori gyógynövény nagyhatalom országáról beszélve) sikerágazata, a gyógynövényágazat, és gyógynövénytermesztés ilyen mértékű hanyatlása figyelhető meg.

Ugyanakkor a téma szerintem rendkívül aktuális, mivel éppen ebben az évben készült el a *Magyar gyógynövény ágazati stratégia* című dokumentum, mely reményeim szerint azon túl, hogy a problémákat megfogalmazza, alapot is biztosít a jövőben történő gyógynövény ágazatot támogató és fellendítő törekvéseknek.

A gyógynövény-helyzet feltérképezésére a szekunder kutatásomban feldolgozott szakirodalmakból nyert információkra és előzetes ismereteimre támaszkodtam. Ez a dolgozatomban nagyobb részét képezi, hiszen a dolgozatomban főleg történeti síkú. Ugyanakkor három interjút is sikerült készítenem (primer kutatás) a gyógynövényágazat szerves részét képező tevékenységet folytató szakemberekkel, akik rendkívül készségesen álltak rendelkezésemre, és üzemlátogatásra is lehetőséget adtak. Az ő szemszögükből lehetőségem nyílt közelebbi betekintést kapnom az ágazatról, a gyógynövénytermesztésről, feldolgozásról, értékesítésről és számos ehhez kapcsolódó tevékenységükről. Az interjúk érdemben megerősítették korábbi tapasztalataimat, ugyanakkor általuk új és friss információkkal egészíthettem ki ismereteimet.

Előzetesen megfogalmaztam három hipotézist, mely véleményem szerint jellemző lehet az ágazatra, és a magyar gyógynövény helyzetre. Ezekre a dolgozatomban végén, az Következtetések, javaslatok részben visszatérek, és bebizonyosodik, hogy vajon igaznak minősülnek-e. A három hipotézisem a következő:

- 1) A magyarországi gyógynövényágazat hanyatlása a rendszerváltásra vezethető vissza.
- 2) A gyógynövények, és a belőlük készült termékek felhasználásának jelentősége felhasználói szinten is növekszik.
- 3) A hazai gyógynövényágazatra a megfelelő támogatás hiánya a jellemző.

A feltett hipotéziseim által, mintegy a dolgozatomban keretet adva szeretném megvizsgálni, hogy:

- minek volt köszönhető, hogy idáig jutottunk (1. hipotézis)
- hogy jelenik meg a gyógynövény mikro-és makroszinten (2. hipotézis)
- valamint, hogy a jelenlegi helyzetre mi jellemző hazánkban (3. hipotézis).

Ezt a következő fejezetekben részletesen megvizsgálom, és választ keresek a feltevéseimre és a hozzájuk kapcsolódó tényezőkre.

1.1. A fejezetek tartalmi elemei

A *Bevezetésben* indoklom témaválasztásomat és célkitűzéseimet, valamint ismertetem feltett hipotéziseimet.

Az *Irodalmi áttekintés* részben olvasható az általam felkutatott fontosabb hazai és külföldi szakirodalmak áttekintése, és a feldolgozás közben kialakult véleményem. Az egyes ágazat részét képező tevékenységeket külön fejezetbe tagoltam a könnyebb átláthatóság érdekében.

Az *Anyag és módszer* fejezetben ismertetem primer kutatásom módszertanát, az interjúk elkészítésének körülményeit.

Az *Eredmények és értékelésük* fejezetben tapasztalataimat írom le a mélyinterjúk fontosabb kérdésköreire adott válaszok alapján, melyek segítettek közelebből is átlátni a magyarországi helyzetet, körülményeket mikro-szinten is.

A *Következtetések, javaslatok* fejezetemben a kutatásom során levont következtetéseimet és tapasztalataimat fogalmazom meg, melynek alapját a primer kutatás és a szekunder kutatás képezi, valamint választ adok feltett hipotéziseim helytállóságára is. Ismereteim és tapasztalataim alapján egy SWOT analízist készítettem, mely összefoglalóan rámutat az ágazat erősségeire, gyengeségeire, lehetőségeire és veszélyeire. Tapasztalataim alapján megfogalmazódtak bennem a problémákra és a fellendítési lehetőségekre vonatkozó javaslatok, melyeket szintén ebben a részben taglalok.

Az *Összefoglalás* részben összesítve ismertetem dolgozatomat.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

2.1. A dolgozat szempontjából fontosabb fogalmak ismertetése

Gyógynövényeknek nevezzük mindazon növényeket, melyeket az emberek gyógyításra, gyógyászati célra használnak, a bennük található hatóanyagok miatt.

Gyakran emlegetik a gyógynövények kapcsán a drog kifejezést. A drogok azok a növényi részek, melyek gyógyászati célból a legfontosabbak, legtöbb hatóanyagot tartalmaznak, és azokat valamilyen kezelés után (pl. szárítás) gyógyításra használnak. A kereskedelmi áru tehát mindig drognak minősül.

Gyógynövények a világ szinte minden pontján előfordulnak, csak nem mindenki ismeri fel őket. Rengeteg fajtája van, és azok területrészek, régiók, országok szerint is eltérőek lehetnek.

Hatóanyag alatt azon növényi részben található vegyületeket értjük, melyek gyógyhatással vannak más élő szervezetekre (Németh, 2008).

Fitomedicináknak a növényi eredetű drogpreparátumokat nevezzük, azaz a növényi eredetű gyógyító termékeket.

A gyógynövények elsődleges feldolgozása során azokat a folyamatokat értjük, melyek nem készterméket állítanak elő. Ide tartozik többek között a válogatás, tisztítás, aprítás, szárítás és illóolaj lepárlás.

Másodlagos feldolgozás során a kiszerelt (például csomagolt) gyógytermékeket, kozmetikai szerek, fűszerkeverékek, és egyéb gyógyhatású készítmények előállítását értjük (Erdész, Kozak, 2008).

E fogalmak ismeretében már tisztábban érthetjük egyes részletek tartalmi elemeit.

2.2. Magyarország gyógynövényhelyzete – történeti áttekintés

Magyarország gyógynövényfogyasztása és termesztése régi múltra tekint vissza. Hazánkban a gyógynövényeket évszázadok óta gyűjtik, főleg saját fogyasztásra háztáji kiskertekben termesztik. Ennek a célja a tudatos fogyasztás a testi tünetek, esetlegesen a háttérben meghúzódó lelki problémák kezelésére, az egyéni célú felhasználás. Persze ennek alapja elsősorban a megtapasztalt hatásokon, a népi megfigyelésekben gyökerezett, és leginkább szájhagyomány alapján terjedt.

A legelső írásos emlékek a középkorból maradtak ránk, méghozzá a Kárpát-medencébe, így hazánkba is érkező és letelepülő szerzetesek munkáiban lelhetőek fel, melyek megörökítve tovább gyarapították, és gazdagították ismereteinket, örökölt hagyva azt az utókor nemzedékeinek. A szerzetesrendek a gyógyításhoz általában saját gyógyfüves kerttel

rendelkeztek, a gyógynövényeket saját maguk termesztették. Ezt a hagyományt viszik tovább a mai kolostorkertek is, ahol a gyógynövényeknek nagyon fontos szerepük van (például Pannonhalmi Főapátság). A most élő bencés szerzetesközösség a múlt hagyományaira, a hajdan volt szerzetes-tudósok lejegyzett ismereteire alapozva, azonban a mai kor tudományos és technológiai színvonalán újragondolva folytatja a gyógynövényekhez kapcsolódó tevékenységét (<http://apatsagitermek.hu/>).

Az első gyógynövény jegyzék a 12-13. század fordulóján keletkezett Pray-kódexben olvasható, 27 növénynevet tartalmaz, köztük az édesköményt, zsályát, mentát és a mustárt.

Az első magyar nyelvű természettudományi kézikönyv Melius Péter Herbárium című műve, mely Kolozsvárott jelent meg, 1578-ban. Egyes források szerint a Közép-Európában akkor fontosnak tartott növények mintegy 50 %-át tartalmazza. Beleértve a termesztett gyógynövényeket és a vadon termőeket egyaránt. A mű körülbelül 2000 magyar növénynevet őrzött meg.

1871-ben jelent meg az első Magyar Gyógyszerkönyv, mely leírta a gyógyszerek készítésének minőségi követelményeit, az előírások és az ellenőrzés szabályait. Ez általános érvénnyel vonatkozott az orvosokra, gyógyszerészekre, gyógyszer gyártókra.

A 19. században már hangsúlyosabbá vált a helyi növényzet átfogóbb megismerése, valamint tanulmányozása, ami az alapját képezte a gyógynövények kutatásának, alaposabb felderítésének. Így a 20. század elejére hazánk döntő lépéseket tett, és élen járt a gyógynövények kutatásában, ugyanis létrejött az első gyógynövény kísérleti telep, mely a kiváló erdélyi magyar botanikus, tanár és gyógynövénykutató Páter Béla nevéhez fűződik. 1913-14-ben Páter Béla és társa javaslatot terjesztett föl a Földművelésügyi Minisztériumhoz, azzal a szándékkal, hogy létesítsenek egy budapesti gyógynövény kísérleti állomást. Meghatározó szempont volt, hogy a gyógynövényvizsgáló bázist a Budapesten működő export centrumhoz kapcsolják. Ezt követően, 1915-ben megalakult a világ első Gyógynövény Kísérleti Állomása Budapesten.

A Gyógynövény Kísérleti Állomás fontos mérföldköve volt a magyarországi gyógynövénytermesztés, valamint a nemesítés alapjainak megteremtésében. Alapításával megkezdődhetett a gyógynövények minősítése valamint a rendeleti szabályozása. A kutatóintézet első vezetője, Augustin Béla tanulmányozta a termesztési lehetőségeket, előrelépéseket tett a gyógynövények nemesítése érdekében, munkái során a magyar gyógynövényügy tudományos és gyakorlati megalapozására törekedett, valamint az ellenőrzési rendszer kidolgozása és működtetése akkor még példaértékűnek számított egész Európában, és ez által mondhatni világhírnevet szerzett a magyar gyógynövényeknek.

Az állomás által létrehozott rendszer kimagaslott, eredményeiben megmutatkozott létrehozásának valódi oka. Ez a minőségbiztosító munka, valamint az államilag ellenőrzött és márkázott áru kivitele első volt az egész világon (<http://gynki.hu/>).

A következő időkben hirtelen megnövekedett a kereslet a gyógy-és illóolajok iránt, egyrészt köszönhető a hatalmas felvevőpiacnak, továbbá a kibontakozott háborús viszonyok miatti szükségleteknek.

Az első világháború idején, amikor akadozott az ellátás és gyógyszerhiány lépett föl, az embereknek még szélesebb körben irányult a figyelem a gyógynövények és a természetes gyógymódok felé. Itt jegyezném meg, hogy sok, a mindennapjainkban is használt növény gyógynövénynek számít a bennük található hatóanyagok, vitaminok, ásványi anyagok miatt. A magyar illóolaj előállítás, mint iparág kialakulása ténylegesen az 1920-as éveket követő időszakra esik. Több gyógynövényt ebben az időszakban kezdtünk el nagyobb léptékben is termesztetni külföldi nemesített szaporítóanyaggal (pl. levendula - Tihanyi félsziget). Az 1920-as éveket követően a magyar illóolaj ágazatot gyors termelési felfutás jellemezte.

Az 1930-as évekre Magyarország Európa egyik vezető gyógynövénytermelő és exportáló országává vált. Így magától értetődő, hogy a nagyarányú áruterelés leginkább az exportban mutatkozott meg, ami a drog-és illóolaj termelésének köszönhetően virágzott.

A második világháború gyógyszerhiánya újból a figyelem központjába irányított a gyógynövények természet adta értékeit, keresletük folyamatosan növekedett. A gyógynövények, melyek hazánkban nagyszámmal rendelkezésre állnak, új lehetőségeket nyitottak az akkori gyógyszeripar számára. A gyógynövények kapcsán kitekintést kell tennünk az erre az ágazatra épülő gyógyszeripar felé. Az 1930-as évek második felétől a magyarországi gyógynövényipar fejlődést mutatott. 1939-től gyógyszergyártásunk egyik legnagyobb versenytársa - Németország – a háborús megrendelésekkel volt elfoglalva, így ennek következtében is konjunktúrát élvezett a magyar gyógyszeripar. Abban az időben a magyar gyógyszeripar a vegyipar egyik leggyorsabban fejlődő ága közé tartozott. A gyógynövényforgalmunkat főleg Németország felé tudtuk növelni a háborús években (Zalai et al., 1974, Bernáth et al., 2012).

1. táblázat Gyógynövényforgalmunk Németország fele 1000 Pengő (P) értékben

Forrás: Zalai et al. (1974)

Évek	Kiviteli érték (1000 P)
1939	6914
1940	9983
1942	10576

1944-ben az ország hadszíntérre vált, változások következtek be a gyógynövényágazatban is. Leégett a Gyógynövény Kutató Állomás Herman Ottó úti épülete, valamint a tűzben elégett a Magyar Gyógynövények nagy enciklopédikus mű, ami már nyomdakész állapotban volt.

1. ábra A Gyógynövény Kísérleti Állomás Hermann Ottó úti épülete

Forrás: <http://gynki.hu/>

1949-50-től kezdve a Medimpex vállalat bonyolította le az gyógynövény export kereskedelmet, a Herbária vállalat végezte 1949 óta a gyűjtést és a felvásárlást egyaránt.

Eközben a felvásárolt gyógynövénydrogok mennyisége folyamatosan emelkedett, egyes adatok szerint az 1950-60-as években elérte a 300-400 vagont.

A rendeleti szabályozásra szükség volt a gyógynövényágazat behatárolására és a megfelelő minősítési követelmények kielégítése végett. Ennek eredményeként több rendelet is született.

A Gyógynövénykutató Intézet feladatát képezte az illóolaj és gyógynövény kereskedelem forgalmazásának engedélyezése vagy megtiltása, továbbá hogy az importtal behozott gyógynövényeket megvizsgálva kiszűrjék azok növényvédő szer maradék tartalmát, melyek a gyógynövény hatóanyagát befolyásolhatják, illetve az egészségre káros hatást gyakorolhatnak.

Az 1970-es években néhány, szakmailag elismert és fölkészült vállalat kezében volt a magyar gyógynövénytermesztés, gyűjtés és felvásárlás (például Herbária, Medimpex, Mátradrog). Magyarországon a kiskereskedelem jól működött, szabályozott és ellenőrzött volt. A hazai kereskedelem az egyelőre kevés gyógynövényszaküzletben és természetesen a gyógyszertárakban valósult meg.

1987-ben életbe lépett a VII. Magyar Gyógyszerkönyv, és a további szabványosítási munkálatoknak köszönhetően még jobban szabályozottá váltak a minősítés követelményei.

Az 1990-es években a gyógynövények iránti kereslet megugrott, ami megkívánta a piac bővítését. Magyarországon ez által számos új vállalat jött létre, melyek a gyógynövények felvásárlására, forgalmazására, esetlegesen valamilyen formában történő értékesítésére specializálódtak. Ugyanakkor a kereskedelmi igények megsokszorozódása mellett zűrzavaros viszonyok alakultak ki. A termékek piacán felütötte a fejét az úgynevezett selejt vagy szennyezett áruk forgalmazása, melyek valamilyen módon elkerülhették a minőségi ellenőrzést. Valamint egyes források szerint még szakképzettség nélkül végzett kereskedelmet is folytattak, és a forgalmazási engedélyeket is meghamisítottak. A probléma megoldására egy független államigazgatási szervet javasoltak, melynek feladata volt a hatósági minősítés teljes körű elvégzése. Ennek következtében 1992-től a minősítés akkreditált vizsgálati rendszerben működött a Gyógynövény Kutató Intézet egyik osztályán (<http://gynki.hu/>).

2.3. Szabályozási háttér

Dolgozatom nem a törvényekről, jogszabályokról szól, azonban úgy vélem, elengedhetetlen, hogy az ágazatra vonatkozó és azt beszabályozó legfontosabb jogszabályokról szóljak. Számos kritérium van, mind a gyűjtés, termesztés, feldolgozás, forgalmazás, csomagolás és még számos gyógynövényekkel kapcsolatos műveletekre, amiket szem előtt kell tartanunk a tevékenységeink végzése során, legyen szó gyűjtésről vagy akár illóolaj előállításról. Nagyon fontos megemlíteni, hogy mivel az Európai Unióhoz csatlakoztunk, ezért Magyarországra is ugyanolyan hatállyal vonatkoznak az EU-s szabályok és intélmek, melyeknek betartása kötelező érvényű.

„Az EU-ban a gyógynövények gyűjtése, a vadon termő gyógynövények kereskedelmének korlátozásán keresztül indirekt módon szabályozott a 338/97/EK Tanácsi rendelet és 1808/2001/EK Bizottsági rendelet által, amelyek a vadon termő fajok gyűjtését a veszélyeztetett Állat-és Növényfajok Nemzetközi Kereskedelmére vonatkozó egyezményrel (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora-CITES) összhangban szabályozzák.” (Erdész, Kozak, 2008, Bernáth, 2003)

Ez egy nemzetközi egyezmény, melyet 1973. március 3-án kötöttek Washingtonban. Az egyezményt a világ számos országa elfogadta, köztük hazánk is. Magyarország már 1985. augusztus 27-én csatlakozott a CITES-t elfogadó országok közé (<http://cites.org/>).

A CITES az egyes fajok veszélyeztetettségét veszi figyelembe, ennek megfelelően 3 csoportot alkotva rendszerezi az egyes fajokat (Appendices I-III):

- Appendix I: Olyan fajokat jelöl ez a megnevezés, amelyeket a kihalás veszélye fenyeget, éppen ezért veszélyeztetett fajoknak számítanak. Ezekkel a növényekkel való kereskedelem csak különleges esetekben engedélyezett.

- Appendix II: Az ebben a kategóriában lévő fajok szintén veszélyeztetettnek számítanak, ám ezeknél a fajoknál nem áll fenn a kihalás veszélye. Állományuk jelenleg nincs kritikus helyzetben, de kereskedelmük szabályozva van.

- Appendix III: Olyan fajok, amelyek az egyezményhez csatlakozott országok közül legalább egyben veszélyeztetettnek számítanak. Valamint egy CITES tagország kezdeményezte a kereskedelem szabályozását, mert a helyi természetvédelem nem elég erős ahhoz, hogy az adott fajt a kereskedelem káros hatásaitól megvédje.

A CITES Appendixek (az állatok mellett) összesen 33 ezer növényfajt tartalmaznak, ebből 240 gyógynövényfaj. Kiemelkedő tényként kezelendő, hogy ebből a 240 fajból 30 faj a túlzott gyűjtés végett került fel a listára. A CITES felügyeli a kereskedelmet az egyezményt elfogadó országok között, azonban egyes országok gyógynövény kereskedelme megfelelő adatok hiányában lényegében nem ellenőrizhető (például India, Kína). Így a nemzetközi gyógynövény kereskedelem alig nyomon követhető, és ellenőrizhető (Erdész, Kozak, 2008).

Az Unió szabályozása tehát behatárolja az egyes tevékenységeket, valamint a kereskedelmet hazánkban is.

1987-ben vezették be hazánkban a gyógytermék kategóriát, ami jelentősen kihatott a gyógynövények széleskörű felhasználására. Miután ez a rendelet (10/1987. (VIII. 19.) EüM rendelet) hatályba lépett, nagymértékben megnőtt a regisztrált gyógytermékek száma. Magyarországon a „gyógytermékek” kategória bevezetése nemzetközileg is példaértékűnek számított akkoriban. Hazánkban ezen elkülönült kategória által számon lehetett tartani rendeltetésüknek megfelelően ezeket a természetes gyógy készítményeket, mint termékcsoporthoz.

1998-ban lépett életbe az új Gyógyszerkönyv (1998. XXV. tv.), ami megszüntette a gyógytermékek kategóriát. Így a meglévő gyógytermékeket ki kellett vonni a forgalomból vagy gyógyszerre kellett átminősíteni. Erre a folyamatra először öt év állt rendelkezésre, azonban ebben az időintervallumban ez nem tűnt megvalósíthatónak. Ennek eredményeként a 2004/24/EK Irányelv (2001/83/EK Tanácsi irányelv módosítása) újabb 7 év türelmi időt írt elő a gyógytermékek átminősítésére, ezzel párhuzamosan értelemszerűen új gyógyterméket már nem lehetett regisztráltatni (<http://ec.europa.eu/>).

53/2005. (XI. 18.) EüM rendelet a gyógyszernek nem minősülő gyógyhatású anyag vagy termék emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerre történő átminősítésének feltételeiről

gondoskodik. A gyógytermékek gyógyszerre való minősítéséért az Országos Gyógyszerészeti Intézet (OGYI) a felelős.

A gyógytermékek a következő gyógyszertípusokba minősíthetők át:

- a) Orvosi rendelvény nélkül is kiadható gyógyszer
- b) Hagyományos növényi gyógyszer

Az OGYI meghatározza továbbá, hogy melyik gyógytermék minősíthető gyógyszernek:

„Gyógyszerre minősíthető át a gyógytermék, ha gyógyhatása az OGYI-hoz – a nyilvántartásba vétel során – benyújtott dokumentációja szerint bizonyított.” (<http://net.jogtar.hu/>)

Ezáltal a magyar gyógytermék gyártók nehéz helyzetbe kerültek, hiszen ha jelentős gyógytermék állománnyal rendelkeznek, akkor az a regisztrálás időben és anyagi vonzatában is megnyilvánul, aminek terheit nem, vagy csak nehezen tudják vállalni, így számolni lehetett a versenyképességük romlásával is. A kategória megszűnése végett számos, piac által kedvelt gyógy-és illóolajos növényi alapú termék tűnik el a fogyasztói kosárból. Ezért - az emberi felfelfogosságot kihasználva – az egyes gyógytermékeket már élelmiszerként vagy különböző kozmetikumként hozzák forgalomba, ezáltal nem kell viselniük az átminősítés terheit, s könnyebben forgalmazhatóak.

A különböző élelmiszerként – leggyakrabban étrend-kiegészítőként – forgalomba hozott termékeket a hiper-és szupermarketek polcain egyre gyakrabban vélünk felfedezni. Azonban ezek tömeges gyártása mellett nincs pontosan meghatározva a bennük felhasználható növényi anyagok köre, így gyakorlatilag a fogyasztó ki van téve az esetleges bizonytalan minőségű és eredetű „tömegtermékeknek”. Ez komoly problémákat vethet fel a közeljövőben (Erdész, Kozak, 2008, <http://net.jogtar.hu/>, Bernáth, 2002, Németh, et al., 2008).

Megállapítható tehát, hogy Unióban nincs a gyógynövénytermékekre vonatkozó egységes szabályozás. Minden olyan termék, amely a betegségek megelőzésére vagy az egészség fenntartására lett forgalomba hozva, a gyógyszerek körébe vonják be. A gyógy-és aromanövényből készített termék besorolása elsősorban a gyártónak, vagy a forgalmazónak a felelősségét és feladatát képezi. Egy termék gyógyszerre minősítése mindig a forgalomba hozatali engedélyt kiadó hatóság minősítésén múlik.

„Az Európai Unióban a gyógyszerek belső piacának kialakítására irányuló jogközelítési munka 1965-től folyamatos, de ennek ellenére a mai napig nem sikerült

egységesíteni e terület szabályait, ami az egész szakágazat működését hátráltatja (Erdész, Kozak, 2008.).”

A hatályos Európai Unió jogszabály szerint megkülönböztetjük a következő gyógytermék osztályokat:

- **Étrend-kiegészítők:** Az étrend-kiegészítők az élelmiszereknek egy speciális csoportja, melynek előállítását és forgalmazását a 2002/46/EC irányelv szabályozza. Az irányelv hazai adaptálásaként a 37/2004. (IV. 26.) ESzCsM rendelet jelent meg. Eszerint étrend-kiegészítőnek minősül minden, a hagyományos étrend kiegészítését szolgáló élelmiszer, amely koncentrált formában tartalmaz tápanyagokat, vagy egyéb táplálkozási vagy élettani hatásokkal rendelkező anyagokat, egyenként vagy kombináltan, adagolt vagy adagolható formában kerül forgalomba. Az étrend-kiegészítők regisztrálása az egyéb termékekhez képest egyszerűbb, alacsonyabb befektetést igényel, valamint a tagállamokban szabadon forgalmazható notifikáció után.

- **Tradicionális növényi gyógyszerkészítmények:** A gyógynövények gyógyítási, gyógyászati célú felhasználását az EU korábban csak kis mértékben szabályozta, azonban Németország és Magyarország kivételt képezett. Hazánk az előbb már említett „gyógytermék” kategóriával példaértékűnek számított.

2004/24/EK irányelv szól erről a termékcsopotról, melynek hazai megvalósításáról az 52/2005. (XI. 18.) EüM rendelet felelt. Ez a szabályozás a gyógynövényeket ténylegesen is a gyógyszerek csoportjába sorolta, így 2011-től (amikor a hét év türelmi idő lejárt) csak ebbe a kategóriába tartozó növényi termékek kerülhetnek forgalomba.

A jelenlegi kusza, néhol átláthatatlan szabályozott állapot tisztázására sok tagországban pozitív-, negatív-, limitáló (növényi rész határérték) listát állítottak össze.

2.4. A magyarországi termékszabályozás

Az Unióhoz való csatlakozás előtt hazánkban a VII. Magyar Gyógyszerkönyv volt érvényben, mely 71 drogot, 16 illóolajat és 8 zsíros olajat említ. Ez a gyógyszerkönyv 1986-tól egészen 2006-ig volt hatályban.

Az EU-hoz való csatlakozás után lépett hatályba a VIII. Magyar Gyógyszerkönyv, amely tulajdonképpen az Európai Gyógyszerkönyv megfelelője. Az előző magyar változathoz képest ez már kétszer annyi gyógynövényt ölel fel (Erdész, Kozak, 2008, <http://net.jogtar.hu/>).

A hazai szabályozásnak azonban rengeteg hiányossága van. A szabályozásra a *Következtetések, javaslatok* fejezetben még visszatérek.

3. ANYAG ÉS MÓDSZER

Dolgozatomban a magyar gyógynövényágazat helyzetét, visszaesését és fellendítési lehetőségeit vizsgálom, különösképpen a gyógynövénytermesztés tekintetében, mint az elmúlt évek során szintén leredukálódott tevékenység. A vizsgálatom időintervalluma visszanyúlik egészen az 1990-es évekig, a rendszerváltásig, és tart egészen napjainkig, a 2014-es évvel bezárólag. Próbáltam feltérképezni, hogy hazánkban - mint az egykori gyógynövény nagyhatalom országában - hogyan és miként történt ez a rendkívüli visszaesés, és milyen lépéseket lehetne eszközölni, amivel újra meghatározóak lehetnének akár az egész Európai Unióban.

Kutatásom alapját leginkább a szakirodalmi források képezik, mint szekunder kutatás. Azonban közvetlenül is igyekeztem utána járni az ágazat jelenlegi helyzetének, a termesztés visszaesésének okaira választ keresve, a személyes interjúztatás adja dolgozatomnak a primer kutatás részét.

A szekunder kutatáshoz számos szakkönyvet, folyóiratot, tudományos publikációt, jogszabályt és internetes forrást felhasználtam, hiszen az ágazat helyzete egészen régi időkre nyúlik vissza, és az akkori helyzetről csak a speciális könyvek tudnak választ adni. Nagyon fontosnak tartom ugyanis, hogy megismerjük az ágazat múltját, ahhoz, hogy értelmezni tudjuk jelenlegi helyzetét és esetlegesen a jövőre vonatkozó előrelátásokat. Ezért a gyógynövények szerepének, helyzetének, ágazatának a történetisége rendkívül fontos a dolgozatomban, hogy átfogó képet kapjunk a jelenlegi helyzetről. Itt szeretném megjegyezni, hogy a szekunder kutatásom során a világ és az európai gyógynövény-helyzetet is tanulmányoztam, hiszen úgy éreztem, mindenképp szerves részét képezi a dolgozatnak. Az elemzést az Eredmények és értékelésük fejezet szekunder kutatás alfejezetében helyeztem el a dolgozat megírása során. A dolgozat elkészültekor azonban azzal szembesültem, hogy a megengedett oldalszámot túlléptem, és emiatt rövidítenem kell a megírtakon. Ezt a részt hagytam ki a munkámból.

Primer kutatásom során interjúkat készítettem annak érdekében, hogy megtudjam, hogy a magyar gyógynövénytermesztés és a hozzá kapcsolódó tevékenységek volumene miért esett vissza, holott természeti adottságainkat vizsgálva épp fordított helyzetnek kellene érvényesülnie. Ezért felkerestem speciálisan a gyógynövények gyűjtésével, feldolgozásával, termesztésével és értékesítésével foglalkozó szakembereket, akik készségesen álltak rendelkezésemre.

Primer kutatásként az interjúkészítést választottam, hiszen speciális adatokra volt szükségem, melyet csak a benne munkálkodó szakemberek tudnak rendelkezésemre

bocsátani. Így közvetlenül a saját szemszögükből láthattam a tevékenységüket, meghatározó szerepüket az ágazatban, valamint tudhattam meg még több információt az egész gyógynövényágazatról.

A három felkeresett szakember volt olyan segítőkész, hogy üzemlátogatásra, illetve terepszemlére is sor kerülhetett az interjúkészítés mellett, ezáltal még inkább betekintést nyerhettem az egyes részfolyamatokba, tevékenységükbe, mint a gyógynövényágazat részét képező folyamatokba, valamint fényképekkel is dokumentálhattam tevékenységi körüket.

Legelőször is igyekeztem felkeresni a Gyógynövény Szövetség és Terméktanácsot, mint a Magyarországon működő gyógynövényágazat érdekképviselői szövetségét. Sajnálatosan hosszú válaszolási idő elteltével sem tudtak személyes interjúra lehetőséget biztosítani, ehelyett a 2014-es Magyar gyógynövény ágazati stratégia feldolgozását javasolták segítségképpen.

Ezt követően megpróbáltam felkeresni Dr. Bernáth Jenő egyetemi tanár urat, a budapesti Corvinus Egyetemről, mint a témában jártas és sokat publikált szakembert. Az ő könyvei, cikkei segítettek az ágazati helyzetre való rálátásban, és ismereteim kibővítésében. Megkereséseimre sajnos nem kaptam választ, így ez a lehetőség is meghiúsult.

A következő interjúalanyommal azonban már sikerrel jártam. Felkerestem a gyulai telephelyű Török és Társa Bt.-t, ahol többszörös telefonos egyeztetés után sikerült egy személyes interjút megbeszélni. Tevékenységük rendkívül széleskörű, önzetlen segítségük által üzemlátogatásra, illetve egyes – gyógynövény feldolgozással kapcsolatos - részfolyamatok megismerésére is volt lehetőségem.

Az előbb említett vállalkozás ajánlásával - telefonos egyeztetést követően – tudtam meglátogatni egy kifejezetten gyógynövénytermesztéssel foglalkozó szakembert, aki Szarvas és Örménykút között gazdálkodik. Segítsége kulcsfontosságúnak bizonyult dolgozatom megírásához, a termesztési terület meglátogatására is biztosított lehetőséget.

Mindezeket követően - e-mailes egyeztetés után – személyes interjúra kaptam lehetőséget a FitoDry Kft.-től. Az interjúra a cég dévaványai üzemében került sor, ahol szintén biztosítottak üzemlátogatási lehetőséget is.

Folyamatban volt egy negyedik személyes interjú elkészítése is egy gyógy-és fűszernövényekkel foglalkozó kistermelővel, ő azonban csak novemberben tudott volna időt szakítani rám (a dolgozat leadásának határideje után).

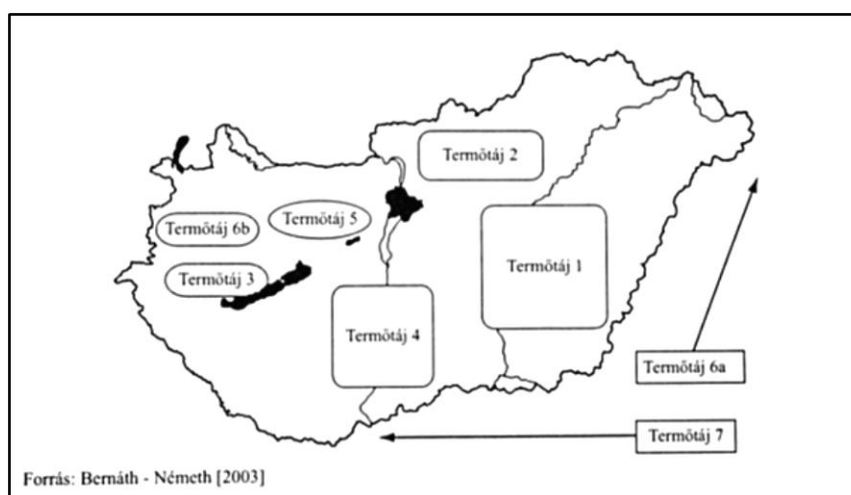
Az interjúkérdések a 2. sz. Mellékletben találhatóak.

4. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK

4.1. Szekunder kutatási adatok elemzése

4.1.1. A gyógynövények gyűjtése

Magyarország természetes termőterületei gazdagon rendelkeznek vadon termő gyógynövényekkel, így nem meglepő módon a gyógynövényeknek hozzávetőlegesen a 60-70%-a származik gyűjtésből. Az idő folyamán hazánkban kialakultak speciális gyűjtő-termelő körzetek, melyek meghatározzák egy-egy területen többségében előforduló gyógynövények társulásait. A körzetesítésben részben megfontolt, részben önkéntelen, de ugyanakkor sok logikus elemet is tartalmazó eljárás eredménye mutatkozott meg (Bernáth et al., 2013). 7 fő termelőkörzet alakult ki, melyeknek elhelyezkedését a következő ábra szemlélteti.

2. ábra Gyógynövény termesztési körzetek

Forrás: Bernáth, Németh (2003) In: Erdész, Kozak (2008)

A legnagyobb termőtáj, a Nagyalföld (1. termelőkörzet). Itt fordul elő legnagyobb mennyiségben például az orvosi kamilla.

A mák termesztését 2 csoportba lehet osztani. A gyógyászati felhasználásban azoknak a fajtáknak a termesztésére törekednek, melynek tokja sok alkaloidot tartalmaz, ez inkább a tavaszi mákra jellemző (6 a.). A tavaszi mák termelőkörzete főleg az Alföldre terjed ki, azonban az ország egész területén, az arra alkalmas tájakon termesztethető.

Valamint az úgynevezett őszi mák (6. b, termelő körzet), melyet szeptember-októberben szoktak vetni, és 4-6 leveles törzszakban áttelelni, élelmiszeripari felhasználása jelentős. Azonban a fagyáskárok nagymértékben rongálhatják a következő évi máktermést. A

kifagyás veszélye kisebb a mérsékeltabb hőingásnak köszönhetően a nyugati országrészekén, ezért termesztésük ott lokalizálódik.

Azonban a tudatos megfontolás is szerepet játszott a termelőkörzetek kialakításában, melyet példáz a 3. termelőkörzet. A Balaton-felvidék egyes területei kiválóan alkalmasak különböző melegebb igényű fajok termesztésére, gondolok itt a betelepített levendulára. A Tihanyi-félsziget lejtőin fellelhető termesztésbe vont területek a levendulának optimális környezetet biztosított a meghonosulásra.

Dél-Magyarországon, a 4. termelőkörzetben olyan növények terjedtek el, melyek kifejezetten melegigényesek, hiszen Magyarország déli területein a legnagyobb a napsütéses órák száma. Ezeknek a gyógynövényeknek a hozama itt a legmagasabb valamint a minősége is kiváló. Ilyen növény, melyről beszélhetünk a bazsalikom, ami a trópusi tájakon őshonos, azonban a mérsékelt égövi környezetet is elviseli.

Az Északi-középhegységben (2. körzet) is kialakultak olyan tájak, melyek ideális gyűjtési környezetnek minősülnek. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy Magyarország északi területein, régióiban az egyik legnagyobb a munkanélküliség, így véleményem szerint a gyűjtési programokba nagyarányú bevonható munkaerő állna rendelkezésre, mely időszakos jövedelmet biztosítana a benne résztvevők számára, ezzel fokozva a gyűjtés intenzitását és eredményességét. A fő gyűjtött növények közé tartozik ezen a területen például a csipkebogyó vagy a kökény.

Az utolsó körzet, ami még leírásra kerül a 7. termelőkörzet. Ebben a körzetben az ország egész területén gyűjthető és termesztendő fajok szerepelnek. Említésre méltó gyógynövények például a kapor, cickafark, vagy éppen a csalán (Erdész, Kozák, 2008).

A körzeteken kívül számos magyar térség híres egyes gyógynövényeiről, fűszereiről, termékeiről. Olyan hungarikumokkal és azzá emelhető fajokkal rendelkezünk, melyeknek nemzetközi hírneve elterjedt, és jellegüknél, minőségüknél fogva Magyarország egyes területeihez köthető. Büszkén említhetjük ez alatt a makói vöröshagymát, kalocsai fűszerpaprika-őrleményt, a magyar akácot és akácmézét, és még sok egyéb magyar terméket, és kulturális örökséget. Átmeneti nemzeti oltalom alatt álló mezőgazdasági termék közé tartozik a híres alföldi kamillavirágzat vagy a gönci kajsziparack.

Hazánkban hozzávetőlegesen 120-130 gyógynövényfaj gyűjthető, ebből 70-80 faj az, amit ténylegesen is gyűjtenek a megadott gyűjtőterületekről. A privatizáció során azonban számos terület nem minősül szabadon gyűjthető területnek. Sok erdő, legelő magántulajdonban van, és ezekről a területekről gyakran nem engedélyezik a tulajdonosok a gyűjtési tevékenységeket. Nem beszélve a Nemzeti Parkok lekerített területeiről, ahol az

elsődleges szempont a környezet biodiverzitásának, valamint a populációk fenntartásának megőrzése. Így a gyűjtők helyei korlátozottak mondhatóak, ami által lecsökkent a gyűjthető területek aránya. A következő táblázat szemlélteti a Magyarországon leginkább gyűjtött gyógynövényeket, valamint azoknak éves mennyiségét tonnában.

2. táblázat Hazánkban gyűjtött fajok és mennyiségük

Forrás: Bernáth Jenő összeállítása alapján Erdész, Kozak (2008) részlet

Gyűjtött faj	Növényi drogtömeg mennyisége ** (t/év)
Csalán	250-350
Mezei zsurló*	250-350
Vadgesztenye	250-300
Csipkebogyó*	200-250
Bodzabogyó*	400-600
Bodzavirág*	50-100
Orbáncfű	150-200
Kamilla*	250-350
Hárs*	30-40
Gyermekláncfű	100-150
Cickafark	100-150

*Hungarikumok vagy azzá fejleszthető fajok köre

**2000-2005 években elért maximális terméseredmények

A táblázatból láthatjuk, hogy a különböző gyűjtött gyógynövények mennyisége éves szinten eltérő, azonban vannak közel azonos értéket mutató fajták is. A hat leginkább gyűjtött gyógynövény a csalán, mezei zsurló, vadgesztenye, csipkebogyó, bodzabogyó és a kamilla volt 2005-ben.

A gyűjtött és a termesztett gyógynövények nemzetközi piacán éles az árverseny. Sok országban a gyűjtésnek, úgy ahogy a termesztésnek is, hagyományai vannak. Tipikusan ilyen országok a volt szocialista országok, melyek Magyarország legnagyobb konkurenszeinek számítanak. Azonban ezek az országok előnnyel rendelkeznek hazánkkal szemben, mégpedig oly módon, hogy az olcsóbb munkaerő miatt a termékeiket is alacsonyabb áron kínálják.

Hazánkban a gyűjtéssel foglalkozók többsége elsősorban az alacsonyan iskolázott egyénekből, munkanélküliekből, valamint gyakran a roma kisebbségből kerül ki. Fontos azonban, hogy a vadon termő gyógynövények gyűjtésének vannak szabályai.

A jó minőségű növényi drog előállításának az alapja - mint minden más termék esetében is - a megfelelő alapanyag. Elengedhetetlen, hogy a gyűjtők tisztában legyenek a növények morfológiai ismereteivel. A gyűjtés módját megfelelően kiválasztva figyelembe

kell venni, hogy melyik növényi rész, melyik időszakban gyűjthető. Ugyanis az egyes növényi részeknek a hatóanyagtartalma más időszakban a legmagasabb, legoptimálisabb.

Nélkülözhetetlen a mérgező fajok ismerete, melyek eltérően kezelendők. Természetesen nem keverendők a drogelőállításra begyűjtött részekkel. Ugyanílyen fontossággal kell említeni a veszélyeztetett, védett (pl. édesgyökér) vagy fokozottan védett fajokat, melyeknek a kereskedelme korlátozott. Ezeknek a fajoknak az ismerete elengedhetetlen, megőrzése, a számukra megfelelő élőhely biztosítása kivételes jelentőségű. Egyes fajok egyáltalán nem gyűjthetők.

A nem megfelelő gyűjtéssel kárt okozhatunk az adott populációban, ha például ez a tevékenység csak egy helyre koncentrálódik. A természetes lelőhelyeket nem szabad mértéktelenül kiaknázni, a fenntartható gyűjtésre kell törekedni. Fontos a gyógynövények természetes populációinak megőrzése, hiszen sok esetben a gyűjtött és a termesztéssel előállított drogoknak eltérőek lehetnek a hatóanyagai. Vannak olyan növények, melyeknek a termesztésével nem érik el azt a nagy hatásfokot, mintha gyűjtött helyről származna, így ezeknek a növényeknek a túlzott mértékű kiaknázása - a kedvezőbb hatóanyagok érdekében - tönkretetheti az egyes lelőhelyeket. Az előfordulási helyek csökkenése, erdőirtások, intenzívebb szennyeződések és a mértéktelen kiaknázás miatt egyes gyógynövényeket védetté nyilvánítanak annak érdekében, hogy ezeket a tevékenységeket visszaszorítsák, valamint az adott növénytársulásokat megóvják (Dr. Tóth, 2003, Czirbus, 2012).

Vannak azonban olyan országok, melyek nem, vagy csak alig fedezik a gyógynövény-szükségletüket gyűjtésből. Tipikusan ezek között az országok között említhetők a nyugati országok (Anglia).

Ezzel ellentétben a kelet-európai országrészek gyűjtésből származó mennyisége félig, vagy egyes esetekben szinte teljesen fedezi a gyógynövény-szükségletüket (Albánia). Magyarország Európában mondhatni köztes helyen áll a gyűjtést illetően, azonban - tekintve országunk széles fajtaspektrumát és a rendkívül kedvező környezeti adottságokat - a gyűjtésből származó fajok száma magasabbnak mondható (60-70 %).

Magyarországon jellemzően olyan fajokat gyűjtenek, melyek szinte az ország egész területén megtalálható. A gyomnövénynek hitt növény is lehet gyógynövény! Az emberek gyakran nincsenek tudatában, hogy mit irtanak a kert végében, holott számos betegség megelőzhető lenne használatukkal. Kitekintésképp egy egyszerű példát hoznék rá, mely bennünket is arra int felhasználó szinten, hogy ne mindig csak a szintetikus vegyi gyógyszerekhez nyúljunk először. A csalán, mint mindenki által ismert gyomnövény, egyben megbecsült gyógynövény is. Amellett, hogy számos tea, tinktúra, oldat, kozmetikai szer

alapanyaga, házi alkalmazásban is első számú lehet, bizonyítva, hogy egyénenként, fejben dőlnek el a cselekedetek, ami szintén megalapozza akár ennek az ágazatnak a jövőjét is. Tehát a csalánból nem csak finom tea készülhet, gyógyító hatásai között tartják számon vértisztító, izomgörcsoldó erejét, valamint fokozza a szervezet védekezőképességét is (Bernáth et al., 2013, Bukovinszky, 1992, Bertalan, 2012).

A gyógynövények gyűjtése szezonálisan folytatható tevékenység, és nagyban hozzájárulhat a vidék népességmegtartó képességének fenntartásához, legfőképpen ott, ahol a térségek természeti értékben gazdagnak mondhatóak, viszont a megélhetési lehetőségekben szegénynek minősülnek. A gyógynövények gyűjtése engedély nélkül folytatható a meghatározott területeken, de a gyűjtőknek őstermelői igazolványt kell kiváltaniuk. Ez a szabály 2007-ben lépett érvénybe, amely az alacsonyan iskolázott, főleg roma kisebbség körében visszatartó erőként hat, ugyanis az adminisztrációval járó „bajlódás” mellett bevételük után társadalombiztosítási hozzájárulást kell fizetniük. Ezért körükben népszerűtlennek minősült ez az intézkedés.

Ugyanakkor a felvásárlás már engedélyhez kötött tevékenység. A felvásárló fontos szerepet játszik a gyógynövény hálózatban. Ismeri a gyűjtési területeket és koordinálja a gyűjtőket, hiszen az előbb leírtak alapján sokszor nem szakképzett gyűjtőkkel dolgozik össze. Nemcsak a gyűjtőkkel tartja a kapcsolatot és biztosítja a szervezett működést, az alapanyagot átveszi és adott esetben raktározza, hanem elsődleges feldolgozásra, csomagolásra is van jogosultsága. Meggyőződik az átvett áru fajazonosságáról, hogy nem került-e bele idegen, esetlegesen mérgező növény, így mondhatjuk, hogy egyfajta előzetes minősítést is végez. Kulcsszereplő a gyógynövényláncban (Magyar Gyógynövény Ágazati Stratégia, 2014.).

„A II. világháborúig az úgynevezett Hangya Szövetkezet keretében folyt a vadon termő gyógynövények gyűjtése és felvásárlása, mely kifejezetten exportorientált tevékenységként jelent meg. Később vertikális irányú szerveződés kezdődött meg és három fő terület különült el, mégpedig a gyűjtők, az úgynevezett gyógynövénybevásárlók (felvásárlók) és a gyógynövény-nagykereskedők (exportőrök) köre.” (Bernáth et al., 2013)

A '70-es években a Herbária, és még néhány nagyvállalat (Mátradrog, Erdei Termék Vállalat) ezt a három tevékenységet együttesen végezte. Az alkalmazásukban álló felvásárlók, mintegy országos hálózatot alkottak, és egy jól működő rendszer keretében jól szervezett gyűjtői körtől vették át a feldolgozásra váró gyógynövényeket.

Manapság azonban a felvásárlóról nem alkalmazottként beszélhetünk, sokkal inkább vállalkozóként. Az 1990-es években történt változások után felbomlott a gyűjtő-felvásárló-kereskedő tevékenységek együttes rendszerként való működése, és ezek a tevékenységek

külön bár, de egymástól függően kapcsolódnak az ágazathoz. Többlépcsős felvásárlási rendszer alakult ki. A mai gyógynövény felvásárlókra azonban igaz, hogy gyakran a felvásárlói-és kereskedői tevékenységüket együttesen folytatják (Bálint Tóth, 2014).

4.1.2. Gyógynövénytermesztés

Manapság a világban a gyógynövénytermesztésben felfutó tendencia figyelhető meg, ezzel ellentétben Magyarországon egyfajta stagnálási, vagy inkább csökkenési periódus észlelhető. Mindazonáltal általánosságban elmondható, hogy nem csak Magyarországon, hanem Európában is növekvő igény mutatkozik a különböző gyógyhatású készítmények, aromaterápiás és fitomedicinai termékek iránt. A Gyógynövény Szövetség és Terméktanács becsléseire alapozva az 1980-90-es években a gyógynövények termesztésbe vont területe 37-42 ezer hektár között ingadozott. Ezzel ellentétben ugyanezen adatok szerint hazánk termőterülete az elmúlt években stagnált, jelenleg inkább csökkenés figyelhető meg. Egyes számadatok szerint ma a gyógynövények termesztési területe alig 25 ezer hektárra csökkent.

A gyógynövények termesztésbe vonását a megfelelő mennyiségű, és ugyanolyan minőségben rendelkezésre álló alapanyagok iránti növekvő igény határozta meg. A vadon termő gyógynövény társulások gyűjtése mellett hazánkban nem elhanyagolható szerep jut a termesztésnek. A természetes rendszerekből kikerülő gyógynövények mennyisége sokszor nem tudja kielégíteni a piac szükségleteit, így egyre több területet vonnak termesztés alá. Az utóbbi években megnövekedett az igény egyes gyógynövények szélesebb körben történő felhasználására, új termékek gyártására, valamint az új fajok terápiás célú alkalmasságának felfedezésére (Erdész, Kozak, 2008).

A gyógynövények termesztésére hazánkban gazdag fajtaválaszték áll rendelkezésre, azonban a termesztett gyógynövényeket elsősorban a kereslet, és a piac határozza meg. A termesztésre való áttérés egy folyamat, melyet több tényező is motiválhat. Motiváló tényezőként hathat, hogy egyes gyógynövényfajok megritkultak, védetté váltak (pl. orvosi veronika), így ezek gyűjtésből nem, vagy csak alig beszerezhetőek.

Másodsorban említhetjük azt a tényezőt, hogy hazánkban bizonyos fajok nem őshonosak, így a növekvő drogigényüket (az import mellett) saját termesztéssel próbálják kompenzálni. Persze ehhez nagyon fontosak a megfelelő környezeti adottságok megléte, illetve kialakítása, továbbá a megfelelő genotípusok introdukciója.

Nagyon fontos a megfelelő és állandó minőségű drogok előállítása, aminek alapja az állandó hatóanyag összetételű alapanyag. Az állandó összetétel a gondos termesztéssel érhető el, valamint e tevékenység által csökkenthetőek az olyan kockázati tényezők a

gyógynövényeknél, mint például a különböző szennyezettségek és a nehézfém-felhalmozódás.

A gyűjtési területek csökkenése is motiváló tényezőként hathat. A termesztésre való áttérés a gyűjthető növények rendelkezésre állása miatt nehézkes feladat. Ez főleg azoknál a növényeknél tapasztalható, amelyek még elegendő mennyiségben állnak rendelkezésünkre a gyűjtésből, valamint az alacsony igényből adódóan csak kis mennyiségben képezik a kereslet részét. A termesztésbe vonás mindig egy hosszú távú feladatként értelmezhető, melynek megvalósítása hosszú éveket, akár évtizedeket is felölelhet.

A gyógynövények termesztésének elkezdésekor számos tényezőt figyelembe kell vennünk. 9 olyan belső tényezőt említhetünk, melynek figyelembevételével az optimális minőségű és mennyiségű növényi alapanyag állítható elő.

1) A legelső szempont a termesztésnél, hogy a biológiai alapanyagot ki kell válogatnunk. A megfelelő genotípus kiválasztása korán sem egyszerű feladat, számos előismeret, genetikai és szaporodási ismeretanyag szükséges, ami által képesek lehetünk a genetikailag determinált tulajdonságok meghatározására, elkülönítésére.

2) Második tényezőként emelhetjük ki az ökológiai feltételrendszer optimális meghatározását. Ez minden fajtánál jellemzően eltérő. A termesztésbe vont gyógynövényfajok természetes társulásai egyfajta támpontként szolgálhatnak a megfelelő ökológiai tényezők kialakításához, a fajok igényeinek meghatározásához. Megállapítható, hogy a szélesebb tűrőképességű fajok jobban tudnak alkalmazkodni a mesterségesen kialakított ökológiai rendszerhez, mint a kisebb tűrőképességűek.

3) Nagyon fontos a megfelelő talajviszonyok kiválasztása. Ilyenkor figyelembe kell venni, és meg kell határozni a talaj kémiai és fizikai összetételét, szerkezetét. Vizsgáljuk ilyenkor többek között a talaj kötöttségét, humusztartalmát, pH értékét és a termőréteg vastagságát.

4) A faj vízigénye is nagy befolyással van a növény hatóanyagtartalmának alakulására, a növény hozamára. Ha a termeszteni kívánt gyógynövény nagy vízigényű, akkor ajánlatos az öntözőrendszer kiépítése a megfelelő hozam elérése érdekében. Biztosítani szükséges a populáció számára a vízutánpótlást, valamint a tápanyagellátást. Fel kell mérni a talajban található ásványi anyagokat, ionokat, mely a növény számára elengedhetetlen a fejlődéshez, emellett ismerni kell, hogy melyik növény hajlamos tápanyag akkumulációra. Sok gyógynövénynek relatíve alacsony a tápanyagigénye. Ez a tulajdonság eredményesen használható fel a kedvezőtlen adottságú termőföldek hasznosítására.

5) Ötödízben említhető a fény és a hőmérséklet kérdése. A termesztésbe vont növényt azon a területen érdemes termesztetni, ahol a környezeti adottságok a hőmérséklet szempontjából a legmegfelelőbbek, legyen szó akár őshonos, akár betelepített növényről. A fény leginkább az erdei növények termesztésekor jelenthet gondot, ám ezt telepítésnél figyelembe veszik. A Magyarországon termesztett gyógy-és illóolajos növények többsége meleg feltételeket igényel, ezért az ország déli régióiban, más régiók déli fekvésű lejtőin vagy a könnyebben felmelegedő tájakon eredményesen termesztethető.

6) A már meglévő termesztett gyógynövényekből nagyon fontos a megfelelő szaporítóanyag előállítása. Ehhez meg kell vizsgálni, hogy melyik növényi rész a legmegfelelőbb erre a célra, valamint melyik az optimális időszak a szaporításnak. Ez növényfajonként igen eltérő lehet.

7) Ehhez kapcsolódóan a növények termesztésénél meg kell határozni a megfelelő növényvédelmi és gyomirtási technológiákat. Itt többek között a talajban lakó baktériumokra és a magasabb szerveződési szintű állatokra gondolok elsősorban.

8) Fontos fázis a betakarítás művelete. Ehhez elengedhetetlen, hogy ismerjük a faj sajátosságait, hogy melyik növényi rész betakarítása milyen eszközt igényel. Emellett a betakarítás gyakorisága és annak ideje is meghatározható lehet a növényi hatóanyag maximalizálása végett.

9) Végző technológiai fázis a feldolgozás. Jellemzően a termesztett gyógynövény valamilyen elsődleges feldolgozáson megy keresztül, ami lehet tisztítás, aprítás, szárítás. Ám a gyűjtéssel ellentétben, itt az egységnyi területről történő nagyobb mennyiség megkövetelheti akár a több foglalkoztatott létszámot, vagy a gépesítés egy magasabb fokát is.

Ezeknek a tényezőknek a megléte elengedhetetlen a sikeres növénytermesztés megvalósításához, valamint az alapját képezi a későbbi eredményes feldolgozáshoz szükséges kiváló alapanyag megteremtésének (Bernáth et al., 2012).

4.1.3. Magyarországon termesztett főbb gyógynövényfajok

Az alábbi táblázat szemlélteti, hogy hazánkban a 2000- 2005 közötti időszakban mely gyógynövényekből termesztettünk a legtöbbet, illetve, hogy hány hektár területen folyt a termesztés.

3. táblázat Magyarországon leginkább termesztett gyógynövények területe, illetve növényi drogtömegük mennyisége

Forrás: Bernáth (2005) összeállítása alapján Erdész, Kozak (2008) részlet

Megnevezés	Terület* (ha/év)	Növényi drogtömeg mennyisége* (t/év)
Mustár	12000-15000	9000-12000
Mák**	8000-12000	8000-10000
Konyhakömény	1500-2500	1500-2500
Koriander	1500-3000	1500-2500
Édeskömény	1500-2000	1200-1500
Máriatövis	1500-2000	1200
Ánizs	400-500	250-350
Kapor	400-500	250-500
Kamilla**	250-400	150-250

*Megjegyzés: 2000-2005-ös években elért maximális terület és terméseredmények

** Hungarikumok vagy hungarikumokká fejleszthető fajok köre

Ahogy a táblázatból is leolvasható, a 2000-2005-ös években legnagyobb területen a mustárt termesztették, melynek mennyisége is kiemelkedő volt. Interjúzásaim során kiderült, hogy a különféle köménynek a termesztése egyre nagyobb területet foglal el, egyes termesztők kifejezetten erre specializálódnak.

4.1.4. A növénytermesztés üzemi formái

A gyógynövénytermesztés - más mezőgazdasági kultúrákhoz hasonlóan - jellemzően nagyüzemi és kisüzemi termelésben történt az 1990-es évekkel bezáróan. A tulajdoni forma a technológiai rendszert is meghatározta. A nagyüzemekben leginkább olyan gyógynövények termesztése volt meghatározó, amely szántóföldi műveléssel, akár gabonatermesztési technológiával is jól termesztethető (pl. édeskömény). A nagyüzemi termesztés során - mely általában nagyobb területeken folyt és jól gépesíthető volt - kisebb az élőmunka igény. Ezzel ellentétben a kisüzemi termelésnél jelentős volt a kézimunka igény, és sokkal kisebb hektáron folyt a termesztés (pl. lestyán).

A lezajlott politikai-gazdasági változások az üzemi formákat is befolyásolták, megváltoztatták. Ma különbséget teszünk az alábbi termelési formák között (Bernáth et al., 2013):

- Családi gazdaságok: Jellemzően kisebb területen (néhány száz négyzetmétertől néhány hektárig terjed) folyik a gyógynövények termesztése, magas élőmunka igény mellett. Általánosságban elmondható, hogy bizonyos kultúrák termesztése függ a keresleti igényektől,

így gyakorta változhat egyes fajok termesztési gyakorisága egy családi gazdaságon belül. Sokszor a gyógynövénytermesztés, mint kiegészítő jövedelmet biztosító forrás jelenik meg a termesztésükben, ami főleg különösebb beruházás és eszközbeszerzés nélkül is termeszthető növényekre korlátozódott. Ilyen keretek között jól termeszthető növény a körömvirág.

- Agrártermelők, kertészeti jellegű kultúrákkal: Ide sorolhatóak a farmgazdaságok, és családi gazdaságok, melyek nagyobb területen gazdálkodnak, és fejlettségi színvonalban, valamint a posthardvest tevékenységben is felülmúlják az első kategóriát. Ebben a kategóriában működő gazdaságok szerepe megnőtt, bár még jellemző a magasabb technológiai színvonal lemaradása. A kisüzemi termelés a rendelkezésre álló tőkehiány miatt csak lassan indult fejlődésnek. Azonban elmondható, hogy nagyobb szerepe van a gépesítéseknek, mely segíti a végtermék orientált működés hatékonyabb kivitelezését. Az idetartozó farmgazdaságok területe 25-30 hektár, vagy ennél nagyobb. A termeszteni kívánt gyógynövényeket a technológiailag azonos folyamatot igénylőknek megfelelően választják ki, hozzávetőlegesen 3-6 féle kultúrát termesztenek, mely kiegyensúlyozó bevételt jelent. Ebben a kultúrában jól termeszthető a citromfű vagy a tárkony.

Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a biotermesztés - mint Magyarországon és Európában is egyre jobban elterjedő igény a természetes módon előállított termékek iránt - ennek a struktúrának a keretei között realizálható a legjobban, így előnyt jelenthet más gazdasági formákkal szemben. Nem csupán a zöldségek, és gyümölcsök keretein belül állíthatunk elő biotermékeket, hanem gyógynövényekből is. Magasabb ráfordítással ugyan, de nagyobb piaci értéket teremthetünk, ami által magunk is magasabb bevételre tehetünk szert.

- Agrártermelők, szántóföldi kultúrákkal: Kiemelhetjük itt a nagyobb termőterülettel rendelkező egyéni gazdálkodókat úgy, ahogy a nagyüzemi termelőket (pl. szövetkezetek) is. A növényi kultúrák termőterülete elérheti akár a 80-100 hektárt is. Ebben az üzemi formában magas a gépesítés aránya, mely az egész termesztési fázisban megfigyelhető. Szintén 3-6 kultúrát szoktak vetésforgóban termesztetni, valamint hasonlóság még az előző termelési rendszerhez, hogy a vetett gyógynövényekkel társítható legyen a gépi technológia igénye. Azonban számos előnye van a nagyüzemi gazdálkodásnak. Egyrészt sokkal gazdaságosabb gépesített módon, nagyobb tömegben előállítható gyógynövények termelése. Másodsorban alkalmasak a rendszer jellegű termelés megvalósításában és egyszerűbben megoldható a tőkekoncentráció. Harmadrészen más mezőgazdasági tevékenységek bevonásával növelhető az idényszerűségből fakadó kapacitáskihasználtság,

ami megteremtheti a sok lábon állást, ezáltal mérsékelheti a piaci helyzet változásából eredő kockázatot. Jellemző kultúrája ennek a termelési rendszernek a koriander és a máriatövis.

- Új típusú termelői szövetségek: Ez a rendszer az egyéni termelők szövetségbe tömörülése nyomán alakult ki. Ennek fő oka a különböző gazdaságossági szempontok, leginkább a tevékenységek gazdaságosságának a növelése. A szövetkezésnek a fő előnye, hogy általa összehangolhatóvá válik a termékértékesítés, hatékonyabb az érdekérvényesítés. Könnyebben biztosítható a jó minőségű szaporítóanyag ellátás, és a technológiai színvonalat közösen fejleszthetik. Azonban ez a rendszer kevésbé jellemző hazánkban. A termelői szövetkezetek a zöldség-és gyümölcs ágazatokban jól működnek (TÉSz-ek), azonban a gyógynövényágazatban a termelők jelentős része már eleve szerződéses kapcsolatban van valamilyen feldolgozó-felvásárlóval.

Az interjúalanyaim jellemzően családi gazdaságokban végzik a termesztést.

4.1.5. A termesztési terület csökkenésének feltérképezése

Magyarország gyógynövénytermesztéssel hasznosított területei a rendszerváltás után fokozatosan csökkenő tendenciát mutattak. Ennek a visszaesésnek számos oka van, mely külön-külön, illetve együttesen is nagy befolyásoló tényezőként hatottak a termesztésre. Az ágazatunk nehéz helyzetbe került, és ezt az egyes fajok termesztésének a visszaesése is jellemez (pl. majoranna). A visszaesés okai ezáltal rendkívül összetettek, mégis megpróbálom csokorba szedni, és értelmezni.

A termesztési terület nagyarányú visszaesésének egyik oka, hogy a termelési költségek Magyarországon jelentősen és tartósan megnövekedtek, drágult az élőmunka és az energiaárak is nagymértékben megemelkedtek. A termelési költségek mérséklése nem, vagy csak kismértékben csökkenthető. A gazdaságosság fenntarthatóságának, továbbá a megtermelt áru eladhatóságának is feltétele a hozam és a minőség javítása, valamint a termelés intenzívebbé tétele. Ezzel szemben Európába, és szerte a világba tömegesen áramlanak be a keleti, déli, nyugati olcsóbb minőségű drogok, gyógy készítmények.

Ezt a szezonális problémája még jobban elmélyítette, hiszen az időszakosan működtetett gépek, szárító és egyéb elsődleges feldolgozó üzemek fajlagos költsége magas. Nagy gondot okoznak az elmaradott technológiai gépek, berendezések. A folyamatosan csökkenő jövedelmek, és a tőkehiány mellett nincs lehetőség az elavult, leamortizálódott technikai háttér cseréjére, ami által hátrányunk származik a többi európai országhoz képest.

Főleg a kisüzemekben jellemző, hogy nehéz vállalkozókat találni a kézi munkára, még a magas munkanélküliség ellenére is.

A termesztés lehetőségét befolyásolják az egyéb ipari, valamint szántóföldi növények termesztése is. A magas gabonaárak miatt várhatóan tovább fog csökkenni a gyógy-és illóolajos növények termesztési területe.

Befolyásoló tényezőként hat a kereslet-kínálat folyamatos változása, ami kihat a termelői és felvásárlói árakra is. Magától értetődően a piaci igények határozzák meg, hogy egy gyógytermékre milyen mértékben van igény, kereslet. Ennek alapján minden termelőre hat a piac befolyásolása valamilyen szinten.

Az egyes növények hozamára és betakarítási területére számost tényező lehet hatással, és nagy eltérésekre lehet számítani ugyanazon növénykultúrában is. Ennek okai az időjárás változékonysága, az eltérő vagy megváltozott környezeti feltételek, a fajtaválasztás, a víz-és tápanyag ellátottság, a gépesítési szint, az áru-előállítás nagyságrendje, és a termelési tapasztalat. Ezek a tényezők befolyásolhatják, sőt, át is alakíthatják a várt termelési hozamot.

Kifizetődőbb lehet, ha időben kötünk termesztési-felvásárlói szerződést egy, a már a piacon sikeresen szereplő céggel. Ezzel kiküszöbölhetjük az esetleges piaci ingadozásból eredő árkockázatot, hiszen a szerződéses termesztésnél a felvásárló előre meghatározott irányáron vállalja a drog felvásárlását. Kisebb kockázatot rejt magában olyan évelő gyógynövény termesztése, mely hosszú ideig (akár 5-6 évig) termesztethető ugyanazon a területen, így csak az első évben keletkeznek nagyobb volumenű kiadásaink, beruházásaink, melyek várhatóan idővel megtérülnek (pl. citromfű). Ezzel ellentétesen interjúzásaim során azzal szembesültem, hogy a termesztésben nem kötnek előre szerződéseket, hanem jellemző, hogy napi áron történik a felvásárlás. Persze ez nincs mindenhol így.

Ezeknek a tényezőknek az ismeretében meghatározhatók úgynevezett gyógynövények termesztése mellett, és ellene szóló érvek, melyek segíthetnek jobban átlátni a magyarországi ágazatra jellemző jelenlegi helyzetet. Ezekről már említést tettem, így összefoglalásképp a 4. táblázatba rendeztem azokat, hogy szemléletesebben átlátható legyen.

4. táblázat A gyógynövénytermesztés mellett, illetve ellene szóló érvek

Forrás: Erdész, Kozak (2008) alapján saját szerkesztés

A gyógynövénytermesztés mellett szóló érvek	A gyógynövénytermesztést hátráltató érvek
Magyarország rendkívüli ökológiai adottságai miatt magas beltartalmú gyógynövények termesztése lehetséges.	Versenyhátrány az EU-val szemben, hatékonyság, elavult berendezések miatt.
Egyes gyógynövények a gyengébb termőképességű területeken is hasznosíthatók.	Magas termelési költség, drágább előállítás.
A nem gépesíthető termesztési lépések estében munkát ad a vidéki lakosságnak.	A termesztés engedély nélkül folytatható, de a felvásárlás és feldolgozás szakképesítéshez kötött.
A termesztés és gyűjtés engedély nélkül végezhető (kivéve természetvédelmi területek, magánterület stb.).	Hatékony ágazati információs rendszer kidolgozásának hiánya, mely naprakész információval szolgálna az ágazatról.
Az EU-ban a gyógynövények piacra jutásának nincsenek korlátai.	Nem áttekinthető, ellentmondásos a jogszabályi háttér.

4.1.6. Gyógynövény feldolgozás, felhasználás

Feldolgozásuk alapján is különbséget tehetünk a gyógy-és illóolajos növények között: beszélhetünk elsődleges és másodlagos feldolgozásról. Az elsődleges vagy primer feldolgozás során a felhasználási célnak megfelelő drog előállítására törekszünk. Ez többek között magában foglalja a gyűjtést, tisztítást, válogatást, szárítást és az illóolaj lepárlást.

A másodlagos vagy szekunder feldolgozás során a már előállított drogból további feldolgozással kisserelt gyógytermékek állíthatók elő.

A gyógynövényeknek ma is számos felhasználási területe ismeretes. A gyógyászati felhasználásból néhány területet lehetne kiemelni:

Elsősorban a gyógyszeripart, hiszen a gyógynövényeknek az egyik legmeghatározóbb szerepe a humán és állati gyógyításban található. Nem beszélve a gyógynövények egészségmegőrző, immunerősítő hatásáról (ld. táplálék-kiegészítők). Számos gyógynövényből nyerhető hatóanyagot, vitamint (pl. csipkebogyó), antioxidánst (pl. rozmaring) és gyógyhatású növényi kivonatot használnak gyógyszerként, melyeknek elsődleges célja az egészség fenntartása, a betegség megelőzése, az immunrendszer erősítése.

Az állatgyógyászatban kisebb szereppel ugyan, de szintén állítanak elő gyógyhatású készítményeket, emberi fogyasztásra alkalmatlan nyugtatókat, különböző illóolajokat.

Ahogy a világban is, Magyarországon is megfigyelhető egyfajta zöld hullám végigsöprése, melynek eredményeként az emberek újra a természetes gyógyítási módokat, a gyógynövények terápiás alkalmazását és az alternatív orvoslási módszereket helyezték előtérbe (pl. fitoterápia).

Gyógyászati felhasználás területeihez tartozik az aromaterápia, melynek során a növényekből kinyert, terápiás célokra alkalmazható olajok párologtatásával, valamint füstölő pálcák égetésével elősegítik a szervezet egyensúlyának fenntartását, az egészség megőrzését. Sikerrel alkalmazható a lelki eredetű, pszichés betegségek gyógyításában. Az aromaterápia leginkább a keleti kultúrákban jellemző (pl. India, Japán, Kína), Európán belül Franciaországban és Angliában a legnépszerűbb.

A fitoterápia egy tag megnevezés, mely alatt gyakorlatilag minden gyógynövénnyel vagy azok kivonatával történő gyógyítást érthetünk. Ezek alternatív megoldást kínálnak a különféle betegségek kezelésére, megelőzésére. A fitoterápiában használatos készítmények a gyógyszernek nem minősülő gyógyhatású készítmények kategóriába sorolható. Ezeket a fitomedicinákat (növényi eredetű drogpreparátum) számos tünet, illetve betegség kezelésére használják. Egyes felmérések szerint az ebbe a kategóriába sorolható termékek nagy hányadát a szív-és érrendszeri betegségek, légzőszervi betegségek kezelésére fejlesztették ki.

A homeopátia, mint hasonszenvi gyógymód már korábban is elismertségnek örvendett. Hazánkban a XIX. század elején vált ismertté, és egyre több orvos kezdte alkalmazni. Egyes korabeli adatok szerint a kolerát is gyógyították a segítségével, és egyre szélesebb körben vált elterjedtté. A legnagyobb érdeklődésnek azonban Németországban és az USA-ban örvend (Erdész, Kozak, 2008, <http://homeopatia.info.hu/>, Kóczián, Kölnei 2003).

Az élelmiszeriparban rengeteg alapanyag, fűszerkeverék, készétel vagy üdítő tartalmaz gyógynövényt, vagy annak valamilyen származékát. Ebben az iparban elsősorban olyan fűszernövényeket használnak fel, melyek egyben gyógynövények is. Ezek a termékek jellemzően nem a bennük található gyógyító hatóanyagok miatt tartalmazzák, sokkal inkább mondhatóak ezek természetes eredetű adalékanyagoknak. Ilyenek például a különféle aromák vagy színezékek. A legnagyobb fűszerfelhasználónak a húsipar minősül, ugyanis rengeteg tartósítószer (rozmarin, szurokfű) használ fel. Emellett nem elhanyagolható az édesipar, üdítőgyártás, és a borászat sem. Vannak kifejezetten gyógyfüves borok, melyek kiemelkedő élettani hatásai mellett a mértékletes fogyasztás ajánlott. Kiváló példa és lehetőség a gyógynövények szélesebb körben történő felhasználására, megismertetésére, figyelembe véve, hogy egyes növényi hatóanyagok alkoholban jobban oldódnak, mint vízben. Ez által

nagyobb hatékonysággal alkalmazhatóak, és a szinergiahatás is jobban érvényesülhet a borban (Erdész, Kozak, 2008, <http://aklan-pince.hu/>)

A kozmetikai iparban az embereknek a természetes összetevők iránti megnövekedett igényüket figyelembe véve igyekeznek több természetes növényi hatóanyagot és alapanyagot felhasználni a termékeikhez. Ezen felül még sok helyen alkalmazzák, beleértve a dohányipart, bőripart is.

4.1.7. A gyógynövények értékesítése, értékesítési csatornák

Magyarország a gyógynövényágazat tekintetében az Európai Unióban, mint nettó exportőr volt jelen. Azonban a rendszerváltás után a mezőgazdasági szerkezetátalakítás visszavetette exportunkat. Jelenleg hazánkban a gyógy-és illóolajos növények kivitele hozzávetőlegesen 6-7 ezer tonna körül van. Az import a korábbi években csak a trópusi, hazánkban nem őshonos fajok behozatalát jelentette. Ma viszont tömegesen áramlik be hazánkba a távoli, olcsóbb árut kínáló országokból a különböző gyógynövény drog.

Az 1980-as években a külkereskedelemben hazánkban csupán 1-1 cég volt meghatározó (MEDIMPEX, Pharmatrade). Mint oly sok minden, a rendszerváltás után ez a helyzet is megváltozott. A monopolhelyzetet élvező vállalatoknak megszűnt egyedüli értékesítő szerepe, a drogok külkereskedelmével foglalkozó vállalkozások száma növekedett, ezzel a nagyvállalatok mintegy versenyhelyzetbe kerültek. Azonban mára a piac szabályozószerpe miatt számuk lecsökkent.

A természetes gyógymódok és a gyógynövény alapú gyógyszerek iránti növekvő igény, az étkezési szokások változása, a nagyarányú ipari felhasználás, és még számos ok miatt a gyógy-és illóolajos növények iránti igény és kereslet várhatóan növekedni fog hazánkban.

A gyógynövény ágazatban meghatározó szerepe van a nagykereskedéseknek. A rendszerváltás előtt a nagykereskedelmi tevékenységek mintegy láncolatot alkottak, magában foglalva a felvásárlást, termeltetést, feldolgozást és a forgalmazást. Ez a tevékenység abban az időben csak néhány nagy cég hatáskörébe tartozott (Herbária, Erdei Termék Vállalat). Ez a struktúra az 1990-es évek után felbomlott, a nagykereskedelmi tevékenységet folytató vállalatok száma megsokszorozódott, aminek eredményeként belső verseny alakult ki. A versengés a termék előállítás kárára ment. Gyakori volt, hogy a belső versengés miatt az ország területén a vadon termő társulásoknál rablógazdálkodás alakult ki, ami a termelés kiszámíthatatlanságát, és a minőség romlását vonta maga után.

Hasonló változás zajlott le a kiskereskedelmi egységek körében is, a rendszerváltás után a gyógy-és illóolajos növények forgalmazásával foglalkozó kiskereskedések száma jelentősen megnőtt. A gyógynövényekből készült termékek köre rendkívül nagymértékben bővült, és előfordult, hogy - az üzemeltetők a megfelelő szakismeretének hiányában - bizonytalan minőségű áruk is piacra kerülnek. Itt is szembetűnő, hogy egy egységes szabályozásra lenne szükség, mely egyértelműen meghatározná a kiskereskedelmi forgalmazás feltételeit a különböző termékek esetében.

Az áruházláncokban forgalmazott gyógytermékek egyre nagyobb teret hódítanak, viszonylag alacsony árszínvonalon. A közeljövőben várhatóan szélesedni fog az árukínálatuk. Sajnálatosan elmondható, hogy a magas alapanyag árak miatt több nagyipar külföldi forrásból elégíti ki szükségletét. Előfordul, hogy még a jellegzetesen magyar termékek alapanyagai is importból származnak, mivel az import gyógy-és illóolajos növények olcsóbbak a magyar alapanyaghoz viszonyítva.

A gyógyszertár a vásárlók feltétlen bizalmát élvezi, az itt előállított gyógynövény alapú termékek megbízhatóak, valamint egyre szélesebb választékkal rendelkeznek, ami alapját képezi annak, hogy a jövőben is meghatározó értékesítési csatorna lesz. A gyógyszertáraknál ebből kifolyólag természetesen az árszínvonal is magasabb.

Egyre nagyobb szerepük van a speciális gyógynövény szaküzleteknek. Az utóbbi időben a gyógynövény boltok száma megnövekedett, ezáltal a konkurencia is.

Ezen felül a bioboltok szerepe is emelkedést mutat.

A következő táblázatban láthatjuk, hogy az értékesítési csatornák részesedése hogyan változott 2002-2007 között.

5. táblázat Értékesítési csatornák részesedése

Forrás: <http://www.amc.hu> és *AKI becslés In: Erdész, Kozak (2008)

Üzlettípus	Arányok 2002-ben (%)	Arányok 2007-ben* (%)	Arányok középtávon* (%)
Gyógynövény szaküzletek	60-70	40-50	30
Gyógyszertárak	10-12	15-20	25
Drogériák	4-5	10	12
Bioboltok	1-2	4-5	6-8
Áruházláncok	8-10	15-20	25-30

A fent említett táblázatban megfigyelhető, hogy a gyógynövény szaküzletek részesedése 2002-ben volt a legmagasabb. Azonban, ez a tendencia változni látszik, hiszen a

2007-es évre becslések szerint a gyógynövényüzletek nagyobb arányú részesedése lecsökkent, ezzel szemben a többi üzlettípus részesedésében növekedés volt tapasztalható. Figyelemre méltó emellett az áruházláncokban forgalmazott gyógyhatású termékek térnyerése, ami által az áruházak részesedése nagyarányban megnövekedett 2007-re (Erdész, Kozak, 2008).

4.1.8. Gyógynövény ágazat irányai

Nem felhasználói szinten is különbséget tehetünk a gyógynövényágazat alakulásának irányában. Saját megállapításom szerint van egyfajta pozitív irány, és egy negatív irány, melybe elmozdult ez az ágazat főleg a 2000-es éveket követően. A következő ábra példázza azt, hogy hogyan alakult a gyógynövények felhasználása, szerepe az elmúlt évek során.

6. táblázat Az ágazatra jellemző kétfajta irány ismertetése

Forrás: Banai (2010) könyvét felhasználva saját kutatás

Pozitív irány (a gyógynövények nagyobb arányú értékelése, felhasználása)	Negatív irány (a gyógynövények hanyatlása)
Gyógyszeripar fejlődik	Építkezések, beruházások
Nagyobb ipari felhasználás (jelentős az élelmiszeripar)	Közlekedési infrastruktúra fejlődése, közúti forgalom miatti szennyezettség
Nemzeti Parkok, védett gyógynövények	Erdő kitelepítések
Export, import tevékenységek	Gyűjtő-és telepítő helyek csökkenése
Gyógynövény génbankok	„Gazok” irtása

Amint azt a táblázat szemlélteti, pozitívumként jelenik meg az ágazatban, hogy a gyógynövények ipari felhasználása folyamatosan növekszik, valamint a széles fajtaspektrumnak köszönhetően egyes iparokban (pl. gyógyszeripar) új termékek jelennek meg, valamint a gyógynövények széles választéka és a belőlük előállítható új, esetlegesen ismeretlen hatóanyagok és összetevők a kutatás-fejlesztés szektor alapját képezheti.

Az 1990-es évek előtt a vállalat a saját forrásai és az ipari tárca pénzüjtatásai adták a kutatási háttérrel. Ez a forrás a gyógynövénykutatás 50-60 %-át biztosította.

1990-től a kereskedelmi vállalatok és mezőgazdasági üzemek fejlesztési tevékenysége minimális szintre redukálódott, egyes vállalatok esetében teljesen megszűnt. Ennek oka egyrészt a pénzügyi források beszűkülése, másrészt a szabályozatlan versenyhelyzet. Bizonytalan, hogy ilyen versenyhelyzetben a kialakult eredményeket ténylegesen is felhasználja, hasznosítja majd a ráfordító vállalat vagy üzem.

1992-től új típusú támogatási formát vezettek be, melyek segítséget nyújtanak a biológiai alapok védelmére, a génmegőrzésre. Ez a támogatási forma a Vidékfejlesztési Minisztérium és az Európai Unió támogatásával valósult meg. A gyógynövény génbankok létesítései is nagyon fontos az ágazat számára, a gyógy-és illóolajos növények biodiverzitásának csökkenése miatt fordítottak rá nagyobb hangsúlyt.

A Nemzeti Parkokban engedélyhez kötött a gyógynövények gyűjtése. Mindazonáltal ha nem is a gyűjtésben, de a természeti értékek megóvásában és védelmében igen nagy szerepet játszik. Segít az olyan fajok és populációk fenntartásában, melyek - többnyire emberi beavatkozás miatt - társulási veszélyben vannak. Természetes módon, és természetes környezetében próbálja megóvni nemcsak a gyógy-és illóolajos növényeket, de a park területén fennálló ökoszisztémát is.

Valamint ide sorolhatóak még az export-import tevékenységek. Azért soroltam a pozitívumok közé, mert bár igaz, hogy csökkent az exportunk a korábbi időkhez képest és ezzel párhuzamosan pedig az importunk növekedni látszik, mégis egy kiugró esély Magyarország számára, mellyel tudnunk kell élni, és ki kell használni az ország fekvéséből, és környezeti adottságaiból származó előnyt. Ha egyszer gyógynövény nagyhatalom tudunk lenni, akkor meg kell vizsgálni, hogy mik az előnyeink és hátrányaink a vetélytársainkkal szemben, és jól kell tudni használni a lehetőségeinket.

Negatívumként értelmezendő - más szempontból szükségszerű és a fejlesztést elősegítő - új beruházások, építmények, zöld beruházások létesítése. Való igaz, hogy a folyamatos fejlesztés, és bővülés miatt hazánk hátrányban lehet, ha egyes beruházások nem valósulnak meg. Ugyanakkor egy másik nézőpont szerint valamilyen szinten a beruházások - kiváltképp a zöld mezős beruházások - is a gyógynövények előfordulási, gyűjtési esetlegesen termesztési területének csökkenésével járhat, ami az ágazat számára negatívumként értelmezhető. Nem beszélve az közlekedési infrastruktúra elterjedéséről. A keletkező szennyezettség járműveink által nagy kártételt okozhatnak a gyógynövényállományunkban, akár tudatában vagyunk akár nem.

Sajnálatosan napjainkban egyre nagyobb területeken vágják ki akár egész erdősávokat is a földterületek miatt, ezzel pusztítva az erdei gyógy-és illóolajos növények természetes társulásait. Ezáltal csökken a természetes gyűjtőterület, valamint hatalmas veszteség keletkezik egy adott területen fellelhető populációban. Emellett alacsonyabb szinten is történhet kártétel, ha nem is akkora mennyiségben. Gondolok itt elsősorban saját magunkra. Ahogy egyes fűszernövények is egyben gyógynövénynek számítanak, úgy a különböző gyomnövények is lehetnek gyógynövények. Csak egy példát említve, a csalánt általában

gazként irtják a gyümölcsösben vagy a kertek szélén, mint gyomnövényt, azonban mint gyógynövény az egyik legsűrűbben felhasznált alapanyag az ipar számára (pl. kozmetikai ipar). Emellett a népi gyógyászatban is jelentős szerepe van, élénkítő-, immunerősítő-és tisztító hatása miatt az egyik legközkedveltebb gyógynövény.

4.2. A primer kutatási adatok elemzése

Amint azt az előzőekben említettem, primer kutatásom során interjúkat készítettem a gyógynövények termesztésével, illetve azok feldolgozásával kapcsolatos tevékenységet végző szakemberekkel. Többnyire ugyanazokat a kérdéseket tettem fel, azonban az eltérő tevékenység folytatása végett saját tevékenységi körükre való tekintettel nyilatkoztak, így az egyes kérdések elemzésénél ezt figyelembe kellett vennem. A dolgozat terjedelmi korlátai miatt az interjúkat nem áll módomban teljes egészében közölni. A következőekben röviden ismertetném az interjúalanyok tevékenységét, háttérét, ami lefedi az interjúkérdéseim egy részét. Ezt követően kiemelném a legfontosabb feltett kérdéseket, kérdésköröket, és a kérdésekre kapott válaszokat mindegyik interjúalanyomtól. Valamint az interjú által levont további következtetéseimet és észrevételeimet a *Következtetések, javaslatok* fejezetben ismertetném.

Az első interjúmat a gyulai székhelyű Török és Társa Bt.-vel sikerült elkészítenem, amely cég a gyógynövények gyűjtése, feldolgozása mellett még nagy arányban vadvirágmaggal, erdészeti, kertészeti és faiskolai szaporítóanyaggal is foglalkozik, így jelenleg a gyógynövény feldolgozás mintegy kiegészítő tevékenység van jelen. A 23 éve működő vállalkozás tevékenységét csupán másfél hektáron folytatja, esetükben családi vállalkozásról beszélhetünk. Fontos említést tennem róla, hogy ezen tevékenységek mellett egyre nagyobb jelentősége van ennél a vállalkozásnál az illóolaj és hidegen sajtolt olaj előállításának. Beruházási lehetőségként tekintenek a biobrikettel történő tüzelésre való átállásra.

A második interjút egy speciálisan csak gyógynövénytermesztéssel foglalkozó szakemberrel készítettem, aki Szarvas és Örménykút között gazdálkodik, több tíz hektáron. 1984-től foglalkozik termesztéssel és vetőmag előállítással, szintén családi gazdaságként működik. Nagyobb beruházásban egyelőre nem gondolkodik.

A harmadik interjúmat a dévaványai üzemű FitoDry Kft.-vel sikerült elkészítenem. Az üzemi tevékenységük családi vállalkozásból nőtt ki, 1996 óta folytatják tevékenységüket. Foglalkoznak a vadon termő gyógynövények gyűjtésével, illetve gyűjtésével, felvásárlásával, szakszerű feldolgozásával, értékesítésével, emellett fűszernövények

termeltetésével, forgalmazásával és csomagolásával is. A gyógynövényekkel való ténykedés főtevékenységként van jelen, de emellett fűszerekkel és szárított zöldségekkel is foglalkoznak. Csak a dévaványai üzem 1,2 hektáron van, emellett rendelkezik másik telephellyel is. A termeltetés pedig több mint 300 hektáron történik. Beruházásként egy mini laboratóriumot szeretne létrehozni, valamint épületfejlesztésről is esett szó, amik egyelőre csak tervként szerepelnek elképzeléseikben.

A következő kérdéseim a dolgozatomban kulcsfontosságúak, így ezeket részletesen is kiemelem. Az egyes interjúalanyok válaszait külön számmal jelöltem meg, a könnyebb átláthatóság érdekében. Eszerint a Török és Társa Bt.-vel készített interjúm választ az 1. szám jelöli, a gyógynövénytermesztő szakemberrel készített interjúmra adott válasz a 2. számot kapta, végül a FitoDry Fft.-vel létrejött interjú száma a 3. válasz a kérdéseimre.

A legfontosabb kérdéseim, és a rájuk adott válaszok a következők voltak:

- *Tevékenységük során milyen fokú a gépesítés és az élőmunka aránya?*
 1. Az kézi munkaerő meghaladja a gépesítés arányát.
 2. Nagy gépekkel dolgoznak a termesztésben, a kézimunka is nagyon lényeges tényező.
 3. Nagyon sok a manuális munkavégzés, a feldolgozástól a csomagolásig.

- *Véleménye szerint megfelelő technológiai háttérrel rendelkezik az ágazat?*
 1. Nem, az üzemben működő gépek is használt berendezésekből lettek összerakva.
 2. A régi eszközökkel dolgoznak, azonban már a korábbi kis gépek helyett, nagyobb gépek állnak rendelkezésükre a termesztés különböző munkafolyamataiban.
 3. A cégek elmaradottak, volna mit fejleszteni, ennek viszont nagy anyagi vonzata lenne.

- *Hány ember dolgozik Önnél?*
 1. A családon kívül még 3-4 embert tudnak foglalkoztatni.
 2. Csak a családot tudják foglalkoztatni.
 3. Pontosan 24 ember dolgozik dévaványai üzemükben.

- *Mennyire befolyásolják tevékenységét a piaci keresleti igények változásai?*
 1. Mindent a piac alakít, megfelelő árakkal próbálnak dolgozni.
 2. Raktárkészletre dolgoznak, így reménykednek a nagyobb profitban.
 3. Az Unióhoz való csatlakozás előtt volt neve a magyar gyógynövénynek, most a cég világszerte árakon vásárol, jelenleg az árérzékenység jellemző.

- *Ön áll szerződéses kapcsolatban valamilyen felvásárlóval, egyéb szervezettel?*
 1. Csak alkalmi szerződéseik vannak.
 2. Együttműködésben van egy céggel.
 3. Beszállítókkal, termelőkkel, gyűjtőkkel állnak folyamatosan szerződéses kapcsolatban.

- *Milyen szintű feldolgozottság jellemző, történik-e elsődleges feldolgozás, esetleg késztermék előállítás?*
 1. Leginkább az elsődleges feldolgozás a jellemző.
 2. A természetesen kívül kizárólag elsődleges feldolgozás történik.
 3. Elsődleges feldolgozás és késztermék előállítás is történik a cégnél.

- *Folytat-e export-import tevékenységet?*
 1. Gyógynövényekben nem, fűszerekben tartanak külső kapcsolatokat.
 2. Uniós tagországokkal folytatnak export tevékenységet.
 3. Igen, azonban az import meghaladja az export tevékenységüket. Főleg uniós országokkal történik a kereskedelem, azonban a tengeren túl is van érdeklődés.

- *Kapnak-e külső anyagi, vagy bármilyen nemű támogatást valahonnan (például állam, EU)?*

1-2-3. Egyik interjúalanyom sem kap sehonnan támogatást.

- *Milyen korlátozó tényezőket kell figyelembe venni tevékenységük folytatásánál?*
 1. A gyűjtés behatároltsága okozza talán a legnagyobb korlátot.
 2. A korlátozó tényező a megszokás elhagyásában érzékelhető leginkább. Nagyon sok vegyszert vontak ki a forgalomból, amit a gyógynövénytermesztésben a

rendszerváltás előtt használtak. Vigyázni kell a vegyszermaradványokkal, szigorúan ellenőriztetni kell. Továbbá a termesztés rendkívül időjárás függő.

3. Akkreditált helyen kell bevizsgáltatni, illetve minősíteni a gyógynövényeket, ez kisebb időhátrányt jelenthet.

- *Milyen szabályozásnak kell megfelelni tevékenységükben?*

1. A túlzott engedélyhez kötésnek nehezebb megfelelni, valamint a szigorú környezetvédelmi előírások miatt nagyobb körültekintést igényelnek bizonyos folyamatok, létesítések.
2. A szabályozások inkább a feldolgozás területén jelentkeznek.
3. Mindkét telephelyen be van vezetve az ISO 9001 és a HACCP minőségbiztosítási rendszer.

- *Ön mit gondol a magyar gyógynövényágazat és termesztés helyzetéről?*

1. Nem szabad a fejlesztésekben elmaradni, mert akkor színvonalban is elmaradnak.
2. Az gyógynövényágazat háttérbe szorult, változás nem érzékelhető.
3. Az Unióba való belépés után még inkább érzékelhető a negatív hatás, leginkább a globalizálódó kereskedelem miatt.

- *Mi az a dolog, ami Ön szerint a legnagyobb problémát jelenti az ágazatban, és miért?*

1. A magántulajdon, ami miatt a gyűjtés korlátozódik. Továbbá a törvényi szabályozók és a támogatások hiánya, amik megnehezítik a tevékenységet.
2. A támogatások hiánya jelenti a legnagyobb problémát, így költségesebb a termesztés.
3. Egy-egy termékeknél bekövetkező túltermelés jelentkezése, ami kiszoríthatja az egyes termelőket.

- *Mennyire érzékelhető a hasonló tevékenységet végző vállalkozások között a versenyhelyzet hazánkban?*

1. Minimális szinten, de a versenyhelyzet ösztönzőleg hathat.

2. A régóta termesztéssel foglalkozó szakemberek között megfigyelhető egyfajta együttműködés, mintegy segítik egymást, és együtt figyelik a konkurenciát. Tiszteletben tartják más termesztők milyen gyógynövényre specializálódtak. Nagy szerepe van a kapcsolattartásnak.
3. Érzékelhető a versenyhelyzet, belföldön a szélesebb kínálatban és a minőségben látják a versenyképességet.

Ezek a kérdések voltak a leghangsúlyosabb a dolgozatom szempontjából. A kérdésekre adott válaszok alapján megfigyelhető, hogy az egyes feladatkörben munkálkodó szakemberek máshogy állnak ugyanazon kérdéshez, a tevékenységük végzése szempontjából látják azt. A különböző vélemények megfogalmazódása mellett egyes kérdésekben szinte teljes mértékben ugyanazt a választ adták. Ebből arra következtetek, hogy tevékenységük szempontjából ugyanolyan hangsúlyosnak érzik a kérdés súlyosságát.

Primer kutatásom rávilágított arra, hogy mennyire élömunka igényes ez az ágazat. A megkérdezettek kivétel nélkül családi gazdaságban folytatják tevékenységüket, régi és elavult gépekkel, berendezésekkel rendelkeznek. Ezen gazdaság keretein belül a családon kívül nem, vagy jellemzően kevés embert tudnak foglalkoztatni. A piaci kereslet az egyik legfontosabb befolyásoló tényező, próbálnak nem csak hazai, hanem uniós piacokra is betörni, export-import tevékenységet folytatni. Azonban itt is megjelenik az a tény, hogy a gyógynövény, mint alapanyag távozik külföldre, és egyre gyakoribb, hogy az import alapanyag olcsóbb külföldről. A tevékenységük körétől függ természetesen a feldolgozottság mértéke, azonban mindegyik interjúalanyom elmondta, hogy sehonnan sem számíthatnak támogatásra. Korlátozó tényezőként jelennek meg az időjárási viszonyok, melyek nagymértékben befolyásolják a termesztést. Minőségi termesztés csak jó minőségű termőföldben lehetséges, az időjárási körülményeket bizonyos mértékig lehet befolyásolni. A gyógynövénytermesztővel készített interjú során láttam, hogy a termőföld közvetlen csatornapart mellett és Lineár öntözőberendezések alatt helyezkedik el, így védekezve az esetleges szárazság ellen.

Beruházási ötletük lenne, de annak nagy anyagi vonzata miatt csak hosszú idő elteltével valósítható meg. Továbbá annak ellenére, hogy a gyűjtő-felvásárló-termelő hálózat felbomlott, megfigyelhető bizonyos mértékű összetartás, ami főleg a régóta gyógynövényekkel foglalkozó szakemberekre igaz.

5. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A primer és a szekunder kutatásom által nyert tapasztalataimat és eredményeimet ebben a fejezetben összesítve fogom ismertetni.

Megállapítható, hogy Magyarország, az egykori gyógynövény nagyhatalom országa a rendszerváltás, struktúraváltás óta csupán árnyéka önmagának. A kiváló természeti adottságai nem adnának arra okot, hogy ilyen mértékű importra szoruljunk a nálunk is begyűjthető, illetve megtermelhető gyógynövényekből. Jellemzően hazánkban a gyógynövény, mint olcsó alapanyag távozik, és mint magas hozzáadott értékkel rendelkező késztermék kerül vissza. Sajnálatos módon napjainkban az exportunk is csökkenő tendenciát mutat, ami még jobban visszaveti a hazai gyógynövényágazatot. Az Európai Unióhoz való csatlakozás következtében hazánk a konkurens termékek miatt még inkább versenyhátrányba került.

Hazánkban a gyógynövények 60-70 %-a gyűjtésből származik. Azonban a magyar gyógynövények gyűjtési, termesztési területei is csökkennek. A gyűjtési terület a privatizáció miatt még inkább lecsökkent, a gyógynövény gyűjtőknek kevesebb terület áll rendelkezésükre. Emellett problémát jelent a magánbirtokokról való gyűjtés is, melyet a tulajdonosok sokszor korlátoznak, vagy egyenesen lehetetlenné tesznek.

A gyűjtésből a megélhetési nehézségekkel küszködő lakosság nagy része ideiglenesen jövedelem kiegészítéshez juthat, ám a sok adminisztrációs munkálatok miatt kevesebben élnek a gyűjtési lehetőséggel. A gyűjtéshez őstermelői igazolvánnyal kell rendelkezni.

Itt megemlíthetem még, hogy a rendszerváltás után kialakult többlépcsős felvásárlási rendszer létrejöttével az egyes tevékenységeket végző vállalatok között megszűnt az a nagyarányú együttműködés, ami ezelőtt jellemző volt. Az erősebb integratori szerveződések nélkül véleményem szerint nagyon nehezen lehetséges előrelépés ebben az ágazatban.

Általánosságban megállapítható, hogy a gyógynövények termesztési területének nagyságát befolyásolják a gabona és ipari növények területei, illetve azok jövedelmezősége, így mintegy behatárolják a rendelkezésre álló megfelelő területhasználatot.

Az ágazatra többnyire elavult technikai háttér jellemző, melyet magam is megfigyelhettem az üzemlátogatásaim alkalmával. Az interjúalanyokkal folytatott beszélgetések során arra a felismerésre jutottam, hogy a technológiai berendezések, gépek elavultak, így rendkívüli hangsúlyt kell fektetni a folyamatos fejlesztésre, hogy versenyképesek tudjanak maradni. A Magyarországon gyógynövényekkel foglalkozó cégek, vállalkozók, őstermelők a kiváló minőségben látják a versenyképesség kulcsát. Emellett

folyamatosan figyelni kell a piaci helyzetre, ez az egyik legnagyobb befolyásoló tényező a kereskedelemben és feldolgozásban.

Sajnálatos módon közvetlen támogatásra a gyógynövénytermesztők és a gyógynövénnyel kapcsolatos tevékenységet végző emberek nem számíthatnak, ezzel ágazatunk nagyobb versenyhátrányba kerül az európai gyógynövényágazatokkal szemben.

A gyógynövényből készült termékek értékesítési csatornái kiszélesedtek, ezáltal több helyről juthat hozzá a vásárló.

Véleményem szerint a magyar szabályozás is megreformálásra szorul. A következőkben felsorolt okok rámutatnak a szabályozás hiányosságaira, és megoldásra váró problémáira, különösképpen az étrend-kiegészítőkkel kapcsolatban.

Sajnálatosan meglévő problémaként merül fel, hogy nincs érdemi együttműködés az élelmiszerek és a gyógyszerek szabályozásával foglalkozó állami szervezetek között, valamint az egyes étrend-kiegészítőkre és gyógyszerekre vonatkozó szabályozások egymásnak ellentmondanak. Megfigyelhető e termékcsoporthoz egyre nagyobb térnyerése a mindennapi életünkben, ami önmagában nem jelentene gondot, de szükség lenne arra, hogy a bennük megtalálható növényi hatóanyagok körét pontosan meghatározzák, hogy a fogyasztókat meg lehessen védeni a bizonytalan és sok tekintetben néha kifogásolható minőségű, azonban rendkívül meggyőzően reklámozott áruktól.

A jogharmonizált szabályozás megalkotását nehezíti, hogy az élelmiszerek (például speciális élelmiszernek minősül az étrend-kiegészítő) és gyógyszerek között nagy az átfedés. A gyógynövények felhasználásának aránya növekvő tendenciát mutat az egész világban, így hazánkban is e kategóriákban.

Továbbá meghatározó problémaként merül fel, hogy a gyűjtés, feldolgozás minőségvizsgálatának és forgalmazásának szabályai elavultak. Fontos megemlíteni, hogy a gyógynövények termesztésére nincs egységes magyar támogatási rendszer. Szükségesnek tartom egy olyan átfogó támogatási rendszer létrehozását, melynek segítségével fel tudjuk venni az uniós tagországokkal a versenyt. Tehát a gyógynövények esetében is érvényesíteni kellene a más mezőgazdasági ágazatokban is működtetett általános agrártámogatási formákat és a piacra jutást elősegítő támogatásokat, hogy hazánk ne kerülhessen versenyhátrányba ez által.

Ezen és más, egyéb gyógynövényekkel kapcsolatos szabályozások elavultsága miatt szükségét látom egy jogszabályban egyeztetett, áttekinthető jogi környezet kialakításának.

5.1. Hipotézisek vizsgálata

- 1) *A magyarországi gyógynövényágazat hanyatlása a rendszerváltásra vezethető vissza.*

Ez a hipotézisem igaznak bizonyult, lévén az akkor bekövetkező - a mezőgazdaságban lezajló - struktúraváltásnak köszönhetően hanyatlás figyelhető meg, mely tart egészen napjainkig.

- 2) *A gyógynövények, és a belőlük készült termékek felhasználásának jelentősége felhasználói szinten is növekszik.*

A gyógynövények felhasználása hazánkban az utóbbi években újból növekvő tendenciát mutat. Ez többek között köszönhető a nagyobb mértékű ipari felhasználásnak. Azonban megállapítható, hogy a fogyasztók – természetesség iránti igényüknek megfelelően – ismételten kezdenek visszafordulni a természetes eredetű gyógynövényekből készült termékek iránt. Ezek a készítmények a betegségek megelőzését, az immunrendszer erősödését, a lelki nyugalmat és az enyhébb lefolyású betegségek tüneti kezelését teszik lehetővé. A szintetikus gyógyszerekkel szemben egyre többen választják a gyógynövény alapanyagú termékeket, egyrészt, mint megelőző védekezést a betegségekkel szemben, másrészt, mint a hatóanyagok természetes forrását. Ez az igény nem csak hazánkban figyelhető meg, hanem egész Európában is. Éppen ezért a gyógynövénytermesztés, és az egész ágazat fellendítése megalapozottnak mondható fogyasztói szinten. Így ez a felvetésem is helytállónak bizonyult.

- 3) *A hazai gyógynövényágazatra a megfelelő támogatás hiánya a jellemző.*

Kutatásaimból kiderült, hogy a hazai gyógynövénytermesztők nem számíthatnak speciálisan a gyógynövényekre vonatkozó támogatásra. Így elmondható, hogy külön támogatás formájában nincs motiváció a termelésre. Erdész és Kozak (2008) szerint Magyarországon a gyógynövényágazat fejlődési pályára állítását nem szolgálja a manapság is alkalmazott közvetlen támogatási rendszer (az úgynevezett SAPS rendszer), sem annak átalakítása, az SPS rendszer bevezetése. Kijelenthető tehát, hogy ez a hipotézisem is alátámasztást nyert.

5.2. SWOT analízis készítése

A következő általam készített SWOT analízisben szemléltetem az ágazatra vonatkozó erősségeket, gyengeségeket, melyek jelenleg jellemzőek hazánkban. Valamint felzárkózási lehetőségeinket és az ágazatot fenyegető veszélyeket, mely veszélyek kiküszöbölése érdekében cselekednünk kell. Az analízist a kutatásaim alapján készítettem el.

7. táblázat Az ágazat SWOT analízise

Forrás: Saját kutatás

Erősségek	Gyengeségek
Példaértékű ágazati múlt, tradíciók Széleskörűen gyűjthető fajtaspektrum Fajlagosan magas értékteremtő képesség A magyar gyógynövényágazat nemzetközi hírneve Jó minőségű gyógynövény alapanyag Egyre több „hungarikum növény” Az emberek visszatérése a természetesség felé	A rendszerváltásig fenntartott gyűjtő-felvásárló-termelő hálózat széthullása Elavult technológiai háttér Rendelkezésre álló termesztő területek behatárolása Sok esetben tökehiányos vállalkozások A nagy tudással és tapasztalattal rendelkező szakemberek kiöregedése, utánpótlás hiánya Támogatások hiánya Egységes, naprakész információs rendszer hiánya A jelenlegi jogszabályi környezet elavult, az ágazatot nem tudja célszerűen kezelni
Lehetőségek	Veszélyek
A gyűjtés kiterjesztése ipari terheléstől mentes természetes területekre (pl. Nemzeti Park) Alacsony képzettségű munkaerő bevonása Kézimunka igényes ágazat A természeti értékekben gazdag, de megélhetési lehetőségekben szegényes területek népességmegtartó képességének erősítése A gyengébb termőterületek termesztésbe vonása Növekvő fogyasztói igények Feldolgozottsági szint növelhetősége Megfelelő ágazati megújulási stratégia kialakítása Támogatási lehetőségek kialakítása	A gyűjtési terület korlátozottsága Szélsőséges időjárási viszonyok Feketegazdaság magas aránya Az országba beáramló olcsóbb importtermékek jelenléte A szántóföldi növények korlátozzák a gyógynövények termesztési területét Élesedő piaci verseny Nem kellően tudatos vásárlók kihasználása Függés a piac igényeitől Lemaradás a nemzetközi ágazatoktól

Az *erősségek* között olyan tényezők kapnak helyet, melyek elsősorban a magyar gyógynövényágazat múltjából, és országunk kiváló természeti adottságaiból eredeztethető. Az emberek egyre inkább kezdenek visszafordulni a természet, és a természetes gyógymódok felé, ennek köszönhetően a gyógynövények szerepe még jobban előtérbe kerül. Meg kell említeni, hogy az egyes gyógynövények tradicionálisan is úgy kerülnek be a köztudatba, mint Magyarországhoz kapcsolódó gyógynövény, vagy jellegzetesen magyar termék. Például szolgál erre az alföldi kamillavirágzat, mely átmeneti nemzeti oltalom alatt álló híres termékünk.

A *gyengeségek* között sorolhatjuk fel azokat a hiányosságokat, melynek köszönhetően versenyképességünk csökkenni látszik a nemzetközi piacokon (pl. elavult technológiai háttér, tőkehiányos vállalkozások). Gyengeség között említhető, hogy a gyógynövénytermesztésben jártas szakemberek kiöregednek, és gyakorta kevés az utánpótlásuk, holott jelenleg is nagy szükség lenne megfelelő szakemberek tudására. Interjúzásaim során leginkább családi vállalkozásokról beszélhetünk, és előfordult olyan hely is, ahol a következő generáció bizonytalan a tevékenység folytatását illetően. Sok aspektusban említettem már az elavult jogszabályi háttért, mely behatárolja az ágazatot. Dolgozatomból kiderül, hogy a jogi szabályozás kissé átláthatatlan és nem terjed ki különböző lényeges dolgokra (pl. étrend-kiegészítőkben nincs pontosan meghatározva a bennük alkalmazható növények anyagok köre). Ezen a közeljövőben változtatni kellene, hogy versenyképességünket ez ne akadályozhassa meg.

A *lehetőségek* között tartom számon, hogy a gyűjtés sok embernek adhat munkát és biztosíthat ideiglenes jövedelem kiegészítést. Ezáltal az alacsony képzettségű, szegény körülmények között élő embereknek foglalkoztatottsága is növelhető, valamint a vidék népességmegtartó képessége is erősödhet. A növekvő fogyasztói igényeket kihasználva újabb termékek jelenhetnek meg a piacokon, ami a gyógynövények még szélesebb körben történő felhasználását eredményezheti, okot és lehetőséget adhat a kutatás-fejlesztésre. A gyengébb termőképességű területeket termesztésbe lehetne vonni, hiszen egyes gyógynövények kevésbé igénylik a jó minőségű termőtalajokat, így a földterület gyógynövény általi hasznosítási lehetősége adott.

Veszélynek minősülnek a termesztést befolyásoló egyre szélsőséesebb időjárási körülmények, melyeknek kivédése beruházás igényes. A gyűjtési terület korlátozottsága miatt felborulhat az a rendszer, hogy Magyarországon a gyógynövény-szükséglet nagyobb részét gyűjtésből fedezik. A gyűjthető terület csökkenése problémát okozhat, ugyanis egyes

gyógynövények termesztésbe vonása után gyengébb minőségű növényi hatóanyag nyerhető ki és állítható elő a gyógy-és aromanövényekből. A piac rendkívül nagymértékben befolyásolja a termesztési kívánt gyógynövények körét. Ezek alapján a piaci igényektől való függés, és a folyamatos versenyhelyzet jellemzi ágazatunkat. A beáramló olcsóbb áru fenyegetettséget jelent a rendkívül jó minőségű magyar árura, így befolyásolja a hazai termékek eladhatóságát.

5.3. Javaslattétel a problémák megoldására

A magyarországi gyógynövényágazatot vizsgálva számos olyan tényezőre bukkantam, melyen változtatni szükséges ahhoz, hogy hazánk ismét versenyképes legyen, és meghatározó szerepet töltsön be a nemzetközi piacokon. Ezért megfogalmazódtak bennem a problémák megoldására irányuló javaslatok, melyekkel megoldható lenne némi előremozdulás a gyógynövény ágazatunkban, persze ez hosszú idő függvénye.

Javaslataim:

1) Rendkívüli fontossággal bír az ágazat szempontjából a szabályozási háttér. Mindenképpen egy olyan megfelelő és jól átlátható szabályozási rendszert kellene alkotnunk, mely nem hátráltatná, hanem elősegítené a magyar vállalkozók tevékenységét. E tekintetben - akár tárcaközi egyeztetés keretein belül – megfelelően megfogalmazott, jogszabályban rendezett, áttekinthető környezet kialakítását javaslom.

2) Szükségesnek tartom a gyógy-és aromanövények esetében is olyan támogatási rendszer megalkotását, melynek segítségével könnyebben boldogulhatnának a hazai cégek, vállalkozások, legyen szó akár anyagi természetű vagy másnemű támogatásról. Ezen felül valamilyen piacra jutást elősegítő támogatások bevezetésének kezdeményezését tartom szükségesnek, mellyel versenyképességüket erősíthetnék az Európai Unió tagországaival szemben.

3) Ösztönzőleg hatna, ha a kezdő gyógynövénytermesztőknek induló támogatást nyújtana az állam a tevékenységeiknek, vállalkozásaiknak megkezdéséhez. Ezáltal megnövekedhetne a Magyarországon gyógynövénnyel foglalkozók aránya, ágazatunk fejlődhetne, és a támogatásnak köszönhetően nagyobb versenyképességet érhetnénk el, ami alapja lehet akár egy belföldi integrációnak is.

4) Lehetőségét látom egy olyan átfogó hazai információs rendszer megalkotásának, mely mindig naprakész, friss információval szolgál a termeszteknek, vállalkozásoknak, és a gyógynövény ágazatban dolgozóknak egyaránt. Ezzel elősegíthetnénk a nagyobb, gyorsabb információáramlást, és egymást segítve akár ez a rendszer kiinduló pontja lehetne az ágazat további előrelépésének.

5) Fontosnak tartom, hogy megfelelő szakképzésekkel, szakmán belüli továbbképzésekkel, valamint - lehetőség szerint – speciális gyakorlatorientált képzésekkel, tanulmányokkal próbáljunk meg még több embert bevonni, hogy megfelelő utánpótlás álljon hazánkban rendelkezésre, ezzel segítve elő a fejlődést, megújulást, és a kutatás-fejlesztést.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Előzetes tanulmányaim felkeltették érdeklődésemet hazánk gyógynövényágazatával és nagyhatalom mivoltával kapcsolatban, ezért szerettem volna személyesen megvizsgálni és utánajárni, hogy milyen okok vezettek odáig, hogy ez a helyzet sajnos mára már nem áll fenn. Dolgozatomban a magyarországi gyógynövényágazatot, azon belül is a gyógynövénytermesztés visszaesésének okait és fellendítési lehetőségeit vizsgáltam. A szekunder kutatásom során számos szakirodalmat feldolgoztam, annak érdekében, hogy a múltban bekövetkező történéseket vizsgálva választ adjak az ágazat jelenlegi helyzetére. Ezen felül interjút készítettem három, az ágazat kulcsfontosságú folyamataiban résztvevő szakemberrel, hogy megismerjem az ő szemszögüket, és ismereteimet kibővítve betekintést nyerjek a gyógynövények körét és ágazatát illető aktuális helyzetbe. Ezáltal választ kaptam a feltett hipotéziseimre is, amit a dolgozatom bevezetés részében feltettem.

A kutatásom eredményeit megfogalmazva megállapítható, hogy ágazatunk hanyatlása a rendszerváltást követő években a leginkább megfigyelhető, köszönhetően a mezőgazdasági ágazatokban lezajló struktúraváltásnak. Ezt követően az Unióhoz való csatlakozás sem lendítette fel ágazatunkat, sőt, míg az importunk egyre csak növekedett, ezzel párhuzamosan az exportunk csökkent. A csatlakozás után a tagországokkal szembeni versenyben nehezebb helytállnunk a sok aspektusban nálunk fejlettebb (pl. korszerűbb technológiai berendezéssel rendelkező) országokkal szemben. Összegezve elmondhatjuk, hogy a rendszerváltás után a gyógynövény ágazatunk egyre nagyobb nehézségekkel küzdött, melyet az Európai Unióhoz való csatlakozás és az egyre globalizálódó kereskedelem még inkább a felszínre hozott. Ennek eredményeként jelenleg az ágazatunkra a mérsékelt visszaesés a jellemző, ugyanakkor ez a folyamat nem szükségszerű. A megfelelő intézkedések által történő felzárkóztatás mindenképpen célszerű és reális lépés lenne, hiszen hazánk rendkívüli lehetőségekkel rendelkezik, kiváló ökológiai adottságainak köszönhetően.

Szekunder és primer kutatásom során olyan tényezőkkel szembesültem, amelyek rávilágítottak hazánk gyógynövénytermesztésének és a gyógynövényekkel kapcsolatos egyéb tevékenységek fő hiányosságaira, a mikro-és makroszinten kezelendő tényekre.

Az első és talán legfontosabb következtetés, melyet sikerült levonnom, hogy a gyógynövényekkel, azok termesztésével foglalkozó vállalkozók nem kapnak állami támogatás, ezáltal sokkal nehezebb helyzetben vannak, mint a mezőgazdaság más ágazataiban dolgozók.

A második következtetésem - az interjúk alatt is elhangzóan -, hogy a piac a legfőbb meghatározó tényező, és annak megfelelően folytatják tevékenységüket. A jelenleg használt

korszerűtlen berendezkedésekkel ez nehézséget okoz, így folyamatos fejlesztésekkel próbálnak fennmaradni, és a piac keresletének eleget tenni. Támogatás hiányában és megfelelő tőkehiányos vállalkozások esetében azonban a fejlesztésekre és beruházásokra nem, vagy csak korlátozott mértékben van lehetőség, így a kiváló minőséggel és pontossággal próbálnak a piacon fennmaradni.

A harmadik fontos megállapításom, melyet az interjúvált vállalkozóknál is megfigyelhettem, hogy gyógynövények mellett más növények feldolgozásával, esetleg termesztésével is foglalkoznak, azaz nem csak gyógynövényre specializáltan működtetik vállalkozásukat. Kiegészítő tevékenységként más növényekkel is foglalkoznak (pl. fűszernövények, fa vagy virágmagok). Azonban az is megfigyelhető, hogy egy üzemben belül a különböző fajták mellett különböző feldolgozási tevékenységet is végeznek (pl. értékesítés, elsődleges feldolgozás, alapanyag előállítás, szaporítóanyag előállítás). Ez azonban már a termesztésre nem érvényesül. A termesztők meghatározott gyógynövények termesztésére specializálódnak.

A negyedik észrevételem, hogy interjúim során a meglátogatott üzemekben viszonylag kevés embert foglalkoztatnak. Ez abból is adódik, hogy a gyógynövénnyel kapcsolatos tevékenységüket családi vállalkozás keretén belül folytatják, így vagy csak a család munkálkodik a gazdaságban, vagy a családon kívül csak néhány embert foglalkoztatnak.

Véleményem szerint a problémák felismerésével, és megfelelő gyógynövény ágazati stratégia kialakítása után folyamatos előrelépéseket téve kialakítható lenne egy olyan magyar gyógynövénytermesztés és ágazat, mely újból nemzetközileg is elismertséget és hírnevet szerezhetne Magyarországnak, és sikerágazattá törhetne elő. Továbbá az előző fejezetben említett javaslataim alapjául szolgálhatnának egy régi, sikeres magyar ágazat újraélesztésének. A *Magyar gyógynövény ágazati stratégiának* a kialakítása idén már megtörtént, melynek egyes elemeit magam is megfontolandónak és követendőnek tartom (pl. hosszú távú célként kitűzhető a rendszerváltás előtti szintnek megfelelő gyűjtési, illetve termelési mennyiség előállítása), és remélhetőleg - számolva a hosszú idő elteltével - e dokumentum alapján történő meglátások segítségével újra felzárkózhatunk, és akár ismét gyógynövény nagyhatalomként emlegethetnénk hazánkat.

Irodalomjegyzék

Szakkönyvek

1. Banai V. (2010): *Gyógynövény-és drogismeret*, Műszaki Kiadó, Budapest, 10-22.
2. Bernáth J., Gosztola B., Kindlovits S., Pluhár Zs., Radácsi P., Sárosi Sz., Varga L., Zámbooriné Németh É. (2012): *Korszerű növénytermesztési ismeretek*, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 3-10., 25-31.
3. Bernáth J., Bernhardt B., Cserhádi B., Dr. Dános B., Dr. Facsar G., Fazekas Gy., Dr. Földesi D., Dr. Gosztola B., Halászné Zelnik K., Heltmanné Dr. Tulok M., Inotai K., Jászberényi Cs., Dr. Kéry Á., Kindlovits S., Kovácsné Bence É., Lenchés O., Dr. Németh É., Dr. Neumayer É., Petheő F., Dr. Pluhár Zs., Praszná L., Dr. Rácz G., Radácsi P., Rajhárt P., Dr. Sárosi Sz., Simkó H., Dr. Sváb J., Dr. Szabó K., Székely J., Dr. Tóth E., Varga L., Zámbo I. (2013): *Vadon termő és termesztett gyógynövények*, Mezőgazda Kiadó, Budapest, 54-68.
4. Bertalan L., Borcsa B., Csapi B., Csupor D., Csupor-Löffler B., Hunyadi A., Kovács A., Liktör-Busa E., Orbán-Gyapai O., Rédei D., Roza O., Sulyok E., Szendrei K., Telek E., Tóth N., Ványolós A., Vasas A., Veres K. (2012): *Gyógynövénytár*, Medicina Könyvkiadó, Budapest, 77-79., 540-563.
5. Bukovinszky J. (1992): *Ezer jó fű*, Kossuth Könyvkiadó, Debrecen, 89-91.
6. Erdész F., Kozák A. (2008): *A gyógynövényágazat helyzete*, Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest 7., 18-19., 43-49., 53-56., 61-62.
7. Kapronczai I. (2011): *A magyar agrárgazdaság az EU-csatlakozástól napjainkig*, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 7-12., 72-74.
8. Kóczián M., Kölnei L. (2003): *Homeopátia Magyarországon*, Noran Könyvkiadó, Budapest, 9-14.
9. Németh Imréné É. (2008): *Gyógynövény ABC*, Csepp Kiadó, Debrecen 14-15.
10. Tóth L. (2003): *Gyógynövény-és Drogismeret*, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 15-18., 22.
11. Zalai K., Blázy Á., Czágány I., Borsos B., Zboray B., Benkő Gy., Halmai J., Táplányi E., M. Lugosi M., Huszár J., Kurt K., Vida M., Jantsits G., Lóránd N., B. Szalkay J. (1974): *Orvostörténeti közlemények 71-72.*, Medicina Könyvkiadó, Budapest, 114-118.

A témában megjelent cikkek

1. Bernáth , J. (2002): *A gyógy-és aromanövények termelésének helyzete, lehetőségei és korlátai*, Agrárágazat 2002. januárjában megjelent cikke
2. Bernáth J. (2003): *A gyógynövény ágazat lehetőségei és korlátai az EU csatlakozás során*, Az Európai Unió agrárgazdasága 8 (3), 17-20.
3. Bernáth, J., Német, É., Gosztola, B. (2006): *A gyógynövény felhasználás helyzete és perspektívái az EU csatlakozás tükrében*, Kertgazdaság 38 (4), 99-108.

Internetes források, előadásanyagok

1. Az Országgyűlés Mezőgazdasági bizottság Kertészeti albizottságának 2012. február 28-i ülésén elhangzottak, valamint az azt követő terméktanácsai szakmai egyeztetések alapján létrehozott *Magyar gyógynövény ágazati stratégia* (2014): http://www.gyogynovenyszovetseg.hu/wtDocument/browse/root/Gyogynoveny_Strategia_2014.pdf (2014. 09. 06.)
2. Czirbus Z. (2012): *A gyógynövényágazat helyzete című előadásanyag*, készült a Mezőgazdasági Bizottság, Kertészeti Albizottság 2012. február 28-i ülésére http://munkaeropiac.szolftportal.hu/images/kkszzs/czirbus_zoltan_gyogynovenyagazat_helyzete.pdf (2014. 10. 08.)
3. <http://aklan-pince.hu/Gyogyfuves-borok> (2014. 09. 16.)
4. <http://apatsagitermek.hu/cikk/bemutakozas.html> (2014. 09. 16.)
5. <http://cites.org/eng/disc/what.php> (2014. 10. 08.)
6. http://ec.europa.eu/health/files/eudralex/vol-1/dir_2004_24/dir_2004_24_hu.pdf (2014. 10. 20.)
7. http://gynki.hu/ocPortal/gynki_public/index.php?page=gynki_history (2014. 10. 15.)
8. <http://homeopatia.info.hu/hu/rovatok/a-homeopatiarol/cikkek/a-homeopatia-magyarorszag-tortenete-1.html#.VFJWeyKG--E> (2014. 09. 17.)
9. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0500053.EUM (2014. 10. 10.)
10. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=98700010.EUM (2014. 10. 10.)
11. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99800025.TV (2014. 10. 10.)
12. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0500052.EUM (2014. 10. 10.)

Mellékletek

1. sz. Melléklet

Rendelek, jogszabályok, irányelvek

- 338/97/EK Tanácsi rendelet és 1808/2001/EK Bizottsági rendelet, A vadon élő állat-és növényfajok számára a kereskedelmük szabályozása által biztosított védelméről
- 10/1987. (VIII. 19.) EüM rendelet, A gyógyszernek nem minősülő gyógyhatású anyagok és készítmények nyilvántartásáról és forgalomba hozataláról
- 1998. évi XXV. törvény, Az emberi felhasználásra kerülő gyógyszerekről
- 2004/24/EK Irányelv, Az emberi felhasználásra szánt gyógyszerek közösségi kódexéről szóló
- 53/2005. (XI. 18.) EüM rendelet, A gyógyszernek nem minősülő gyógyhatású anyag vagy termék emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerre történő átminősítésének feltételeiről
- Az Európai Parlament és Tanács 2002/46/EC irányelve, Az étrend-kiegészítőkre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről
- 37/2004. (IV. 26.) ESzCsM rendelet, Az étrend-kiegészítőkről
- 52/2005. (XI. 18.) EüM rendelet, Az emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerek forgalomba hozataláról

2. sz. Melléklet

Interjúkérdések

1. Kérem, mutakozzon be, és röviden ismertesse tevékenységi körüket!
2. Milyen megfontolásból kezdett bele a gyógynövényekkel foglalkozó tevékenységébe (például termesztés, feldolgozás, értékesítés)?
3. Ön mióta folytatja ezt a tevékenységet?
4. Milyen üzemi formában történik a termelés, feldolgozás, és hány hektáron?
5. Kiegészítő tevékenységként foglalkozik gyógynövényekkel, vagy kifejezetten gyógynövényekre specializálódott?
6. Tevékenységük során milyen fokú a gépesítés és az élőmunka aránya?
7. Véleménye szerint megfelelő technológiai háttérrel rendelkezik az ágazat?
8. Hány ember dolgozik Önnél?
9. Mennyire befolyásolják tevékenységét a piaci keresleti igények változásai?
10. Ön áll szerződéses kapcsolatban valamilyen felvásárlóval, egyéb szervezettel? Milyen szintű feldolgozottság jellemző, történik-e elsődleges feldolgozás, esetleg késztermék előállítás?
11. Folytat-e export-import tevékenységet?
12. Kapnak-e külső anyagi, vagy bármilyen nemű támogatást valahonnan (például állam, EU)?
13. Milyen korlátozó tényezőket kell figyelembe venni tevékenységük folytatásánál?
14. Milyen szabályozásnak kell megfelelni tevékenységükben?
15. Ön mit gondol a magyar gyógynövényágazat és termesztés helyzetéről?
16. Mi az a dolog, ami Ön szerint a legnagyobb problémát jelenti az ágazatban, és miért?
17. Mennyire érzékelhető a hasonló tevékenységet végző vállalkozások között a versenyhelyzet hazánkban?